

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická ■

Vztah k přírodě jako významná hodnota ve výchově dětí v dětském domově Krompach

Bakalářská práce

Studijní program: B7505 – Vychovatelství

Studijní obor: 7505R004 – Pedagogika volného času

Autor práce: Radek Chramosta, DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Relation to nature as an important value in the education of children in foster home Krompach

Bachelor thesis

Study programme: B7505 – Education in Leisure Time

Study branch: 7505R004 – Education in Leisure Time

Author: **Radek Chramosta, DiS.**

Supervisor: PhDr. Magda Nišponská, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Radek Chramosta, DiS.**
Osobní číslo: **P12000108**
Studijní program: **B7505 Vychovatelství**
Studijní obor: **Pedagogika volného času**
Název tématu: **Vztah k přírodě jako významná hodnota ve výchově dětí v dětském domově Krompach.**
Zadávací katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Zásady pro vypracování:

Cíl:

Zjišťování změn v osobnostních charakteristikách dětí v důsledku pravidelného pobytu v přírodě a cílených aktivit rozvíjejících vztah dětí k přírodě.

Metody:

Dotazníkové šetření, dlouhodobé pozorování a rozhovory.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

- CÍLEK, V., RYSOVÁ, H., ŠEJN, M. Krajiny vnitřní a vnější. 2., dopl. vyd. Dokořán, 2005. 269 s. ISBN 80-7363-042-7.
- ČINČERA, J. Enviromentální výchova: od cílů k prostředkům. 1. vyd. Brno: Paido, 2007. 116 s. ISBN 978-80-7315-147-8.
- GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Praha: Paido, 2013. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GULOVÁ, L. Výzkumné metody v pedagogické praxi. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 248 s. ISBN 978-80-247-4368-4.
- HANUŠ, R., CHYTILOVÁ, L. Zážitkové pedagogické učení. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.
- HOFBAUER, B. Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
- PLOTKIN, B. Příroda a lidské duše - Kultivace celistvosti a společenství v roztržitém světě. 1. vyd. Maitrea, 2014. 707 s. ISBN 978-80-87249-57-4.
- NEUMAN, J. Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 325 s. ISBN 80-7178-405-2.
- REICHEL, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
- ŠMAJS, J., BINKA, B., ROLNÝ, I. Etika, ekonomika, příroda. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-4293-9.
- VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. Základy pedagogiky volného času. Brno: Paido, 1995. 176 s. ISBN 80-901737-9-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

6. listopadu 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. května 2015

doc. RNDr. Miroslav Urzesina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 9. ledna 2015

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat paní PhDr. Magdě Nišpovské, Ph.D. za vstřícný přístup a odborné rady v rámci konzultací při vedení mé závěrečné bakalářské práce.

Rovněž bych rád poděkoval za velkou podporu především mé rodině, všem mým blízkým přátelům a spolupracovníkům.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o významu přírody pro zdravý duševní vývoj dětí z dětského domova Krompach. Naším základním předpokladem, ze kterého vycházíme v celé práci je přesvědčení, že cílevědomé formování pozitivního a citlivého vztahu dětí k přírodě významným způsobem pozitivně ovlivňuje osobnostní růst dětí. Cílem práce je popsat dlouhodobé působení vychovatele na postoje dětí vůči přírodě s využitím pobytu a aktivit v přírodě. V teoretické části je charakterizován vztah člověka k přírodě a jednotlivá vývojová období dětí z hlediska environmentální výchovy. Dále je popsána důležitost prostředí pro vývoj a výchovu člověka, zařízení pro výkon ústavní výchovy.

V praktické části jsou popsány aktivity v přírodě v průběhu proměnlivých cyklů ročních období, díky kterým příroda působí mnohotvárným způsobem na zdravý duševní rozvoj dětí. Ilustrované výpověďmi těch dětí, které dokáží přiměřeně a srozumitelně verbalizovat svou zkušenost.

Klíčová slova

Příroda, prostředí, výchova, děti, vliv, vztah, aktivity, dětský domov, vychovatel

Annotation

This Bachelor thesis deals with the impact of nature on healthy mental development of children from the orphanage in Krompach. Our basic assumption, which is the entire work based on, is the presumption that forming the positive and sensitive children's attitude to nature positively influences their personal growth. The aim is to describe long term effect of educator work on children's attitudes to nature involving stay and activities in nature. The theoretical part describes the characteristics of the relationship between human and nature and development periods of children in terms of environmental education. It also shows the importance of environmental impact on human development and education, and facilities for institutional care.

The practical part describes various activities in nature during different seasons which have a multiform impact on healthy mental development of children. Illustrated by testimonies of those children, who are able to adequately and comprehensively verbalize their experience.

Key words

Nature, environment, education, children, influence, relationship, activity, children's home, the educator

Obsah

Obsah	8
Seznam obrázků	9
Seznam použitých zkratk a symbolů	10
Úvod	11
1 Příroda	12
2 Vztah člověka k přírodě	13
2.1 Vývoj vztahů člověka a prostředí	13
2.2 Charakteristiky vztahu člověka k přírodě dle Krajhanzla	15
2.3 Vliv kontaktu s přírodním prostředím na lidskou psychiku	16
2.3.1 Vliv městského prostředí na člověka	17
2.4 Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy	18
2.4.1 Rané dětství	18
2.4.2 Předškoláci: věk mateřské školy	18
2.4.3 Školáci: 1. stupeň	20
2.4.4 Pubescenti: 2. stupeň	20
2.4.5 Adolescenti: období střední školy	21
2.5 Vliv přírody na děti	22
2.6 Absence přírody v životě dětí	25
3 Důležitost prostředí pro vývoj a výchovu člověka	26
3.1 Typologie společenských prostředí z hlediska výchovné stimulace	27
3.2 Prostředí poškozující emotivní složku osobnosti	28
3.2.1 Prostředí poškozující formování fyziopsychických mechanismů	30
3.3 Výchova (intencionální a funkcionální)	31
4 Zařízení pro výkon ústavní výchovy	33
4.1 Dětský domov	33
Praktická část	35
5 Charakteristiky	36
5.1 Charakteristika vlivu vychovatele - sebereflexe	36
5.2 Charakteristika a vliv prostředí z perspektivy vychovatelů pracujících v DD Krompach	38
5.3 Krompach	40
5.3.1 Dětský domov Krompach	41
5.3.2 Charakteristika dětí v DD Krompach	42
6 Děti a příroda v dětském domově Krompach	45
6.1 Vytváření vztahu dětí k přírodě – význam každodenní procházky	45
7 Působení přírodního prostředí v průběhu ročních období	52
7.1 Zima – charakteristika a vliv na dítě	53
7.1.1 Aktivity:	54
7.2 Jaro – charakteristika a vliv na dítě	57
7.2.1 Aktivity	58
7.3 Léto – charakteristika a vliv na dítě	61
7.3.1 Aktivity	61
7.4 Podzim – charakteristika a vliv na dítě	64
7.4.1 Aktivity	64
Závěr	68
Seznam použitých zdrojů	69
Seznam příloh	71

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Obec Krompach (www.malovane-mapy.cz)	41
Obrázek 2 – Zadní část budovy s požární nádrží	42
Obrázek 3 - Pohled na dětské hřiště	46
Obrázek 4 - "Kočičí lavička"	46
Obrázek 5 - Západ slunce	47
Obrázek 6 - Pohled na krajinu	47
Obrázek 7 - Louka rozkvetlých bledulí	48
Obrázek 8 - Cesta álejí	48
Obrázek 9 - Pohled na Hvozd	49
Obrázek 10 - Nádvoří dětského domova	49
Obrázek 11 - Zimní krajina	54
Obrázek 12 - Lyžování na Polevsku	54
Obrázek 13 - Tvorba ze sněhu	55
Obrázek 14 - Pobyť v Harrachově	57
Obrázek 15 - Výlet na kole	59
Obrázek 16 - Hry v lese	60
Obrázek 17 - Sjíždění řeky Jizery	62
Obrázek 18 - Pobyť v Novém městě pod Smrkem	62
Obrázek 19 - Koupání v Novém Boru	63
Obrázek 20 - Sběr hub	65
Obrázek 21 - Tvorba z přírodního materiálu	66
Obrázek 22 - Závody v běhu	66

Seznam použitých zkratek a symbolů

DD – Dětský domov

ZŠ – Základní škola

MŠ – Mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Úvod

Člověk je součástí přírody. Ať chceme nebo nechceme, příroda nás ovlivňuje. Má na nás pozitivní i negativní vliv. Děti, které jsou od narození vedeny pokoře k přírodě, sdílí její hodnoty, učí se jí naslouchat a poznávat, tak mají ve své mysli tyto informace do konce života zakotveny. Tím, kdo ve mně budoval kladný vliv k přírodě, byli moji rodiče. Život na vesnici k tomu předurčoval. Chodit s otcem do lesa, vykládat si o principech fungování přírody, střídání ročních období, vyptávat se na nejrůznější otázky, jen abych zjistil, jak daný přírodní koloběh funguje. Člověka to do jisté míry ovlivní, ale nemusí si to hned uvědomovat.

Já si tento pocit uvědomil až při práci s dětmi. Role vychovatele v dětském domově se mi stala životním posláním. Člověk musí být k této práci předurčen, protože každý v ní neobstojí. Tak jako moji rodiče mi vštěpovali pozitivní vztah k přírodě, tak i já využívám nádherné krajiny Lužických hor a vedu děti k pokoře vůči přírodě. Vytvářet si takový vztah, který bude v dětech probouzet pocity štěstí, spokojenosti a dobré nálady. Příroda v okolí Krompachu k tomu přímo vybízí. Místní mimořádně zachovalá a čistá přírodní krajina v sobě ukrývá významný potenciál jejího využití jako důležitého prvku neboli celkového pozadí pro výchovné působení ve zdejším dětském domově. Hry v přírodě, které jsou běžnou náplní programu vychovatele, jsou nepostradatelnou složkou ve vývoji dítěte.

Má činnost s dětmi v převážné míře je založená na přímém kontaktu dětí s přírodou a okolním prostředím. Každé roční období nabízí nepřeberné množství aktivit, které působí na fyzickou a psychickou stránku dítěte. Tím si děti získávají pozitivní vztah k přírodě a vytváří si hodnoty, které pro ně budou do budoucího života velmi přínosné.

Proto jako téma mé bakalářské práce jsem si zvolil **„Vztah k přírodě jako významná hodnota ve výchově dětí v dětském domově Krompach“**.

1 Příroda

Záleží na pohledu každého z nás, jak si pojem „příroda“ vysvětlíme. Pro někoho je to lesní park uprostřed města a pro jiného nádherná krajina v okolí obce. Spokojený bude jak člověk v městském prostředí, který se denně bude procházet parkem, tak také člověk, který žije na vesnici a nádherná krajina ho obklopuje. Příroda je nevymežitelná a vždy bude záležet na osobním vztahu člověka k ní.

Příroda působí na každého z nás jiným způsobem. Jak pro někoho může být například procházka lesem či pohled na barevnou podzimní krajinu obohacující, tak pro druhé to může být naopak nic neříkající. Avšak je to právě příroda, která na nás působí, jak s fyzického, tak i duševního hlediska. Člověk se tak může naprosto odpoutat od všedního dění, zažít pocit volnosti a lehkosti, načerpat pozitivní energii a souznít s přírodou. Ale jak příroda působí na dětskou psychiku, ovlivňuje jí? Jak moc je důležitý pro děti kontakt s přírodou a jaký má příroda na děti vliv? To jsou hlavní otázky, na které se pokusím mojí bakalářskou prací odpovědět.

Bill Plotkin ve své knize *Příroda a lidská duše* (2013) nabízí pohled na přírodu z duševního hlediska. V kapitole raného dětství definuje přírodu takto:

„Přírodu/přirozenost je možné definovat jako vše, co dle vlastní spontánnosti existuje nezávisle na lidském tvůrčím nebo omezujícím přístupu. V tomto smyslu příroda obsahuje pochopitelně téměř vše, s čím se dítě setká na lukách a v lese, zahrnuje i téměř vše, co objevuje o sobě samém, konkrétně vlastní tělo, představivost a emoce. Jinými slovy kouzelná příroda zahrnuje lidskou přirozenost – vše, co objevujeme, že jsme, aniž bychom usilovali o to tím být, „já“ před našimi volbami nebo na nich nezávislé. Nevybíráme si svá těla – jejich běžnou velikost, barvu, pohlaví, rasu, základní schopnosti, přirozenou vitalitu nebo náchylnost k chorobám. Nevybíráme si svou hlubinnou imaginaci – své sny, bdělé představy, tryskající z povědomých pramenů nebo naší intuice, vize a zjevení. A také si zpravidla nevybíráme své emoce, Těla, hlubinná imaginace a emoce – to vše „se děje“.“

(Bill Plotkin, 2013, s. 188-189)

2 Vztah člověka k přírodě

„Jednou z mnoha změn, kterými společnost v posledních desetiletí prochází, je i proměna vztahu lidí k přírodě. Člověk si zdokonaluje svůj vlastní svět a příroda se mu čím dál častěji stává pouhou kulisou. Změny v našem životě bývají rychlejší než poznání a nejinak je to i v tomto případě. Nevíme dost o tom, zda a jaké mohou být dopady měnící se role přírody v našem životě na naši psychiku, na chování či na vztahy mezi námi navzájem.

Nejintenzivněji jsou těmto změnám vystaveny děti. Zatímco starší generace si sebou nese vzpomínky a zážitky z dětství a mládí, kdy si svůj vztah k přírodě utvářela, přirozený svět dnešních dětí se i vlivem nabídky virtuálních světů a častějšího života ve městech výrazně změnil. Řada psychologů a pedagogů již zvedá varovný prst a v souvislosti s tím se rozvíjí jak programy environmentálního vzdělání a osvěty, tak výzkumné projekty snažící se vztah přírody, lidské psychiky chování lépe pochopit“ (Krajhanzl, 2009)

2.1 Vývoj vztahů člověka a prostředí

Vývoj člověka úzce souvisel se změnami probíhajícími v přírodě. Velké klimatické změny jako bylo střídání do ledových a meziledových i výkyvy mezi obdobími sucha a vlhka zřejmě podstatně ovlivnily fylogenetický¹ vývoj člověka. Změny přírodního prostředí vyvolané klimatickými výkyvy či geologickými silami měly zřejmě zásadní význam i na celý vývoj lidské civilizace, na postupné osídlování Země. (MŠMT, 2013)

V lidské historii však nehráli roli pouze přírodní změny a katastrofy, které nijak nezávisely na člověku. Člověk, jako jediný organismus, se odjakživa nejen přizpůsoboval změnám v prostředí, nejen reagoval na změny v přírodě, ale vždy se snažil přírodu aktivně využívat, přetvářet ji a posléze přizpůsobovat prostředí ke svým potřebám. Vztahy mezi člověkem a prostředím byly vždy obousměrné – zpětnovazebné. I když člověk žil zpočátku v přírodě jako každý jiný predátor – živil se lovem a sběrem. (MŠMT, 2013)

---

¹ Fylogeneze – historický vývoj kmenů, řádů, čeledí, rodů a druhů živočišné nebo rostlinné říše od jednodušších k složitějším

V období zemědělské revoluce před 20 – 10 tisíci lety v souvislosti s přechodem k pastevectví a počátečním formám zemědělství začali lidé na mnoha místech na Zemi postupně, ale radikálně přetvářet celé krajiny. Člověk vyklučoval lesy, aby na jejich místě zakládal pole, těžil dřevo pro stavbu obydlí a lodí, využíval řeky k zavlažování. Snižování rozlohy lesů *a nástup zemědělství je velmi často pokládáno za vůbec nejzásadnější změnu, kterou člověk poznamenal přírodu.* (MŠMT, 2013)

Dobře míněné a ekonomicky jistě opodstatněné zásahy do prostředí tak zároveň přinášely mnohé nechtěné negativní jevy, které následně měly vliv na zánik starověkých civilizací. Odlesňování a obdělávání půdy ve starověku nakonec vedlo k rozšíření polopouští a pouštních oblastí. Vlivy člověka na přírodu se následně stávaly intenzivnějšími i v méně příznivých přírodních podmínkách. Tomu napomohl i objev železného pluhu (kolem roku 1000). (MŠMT, 2013)

Vlivy na prostředí nesouvisely ovšem pouze se zemědělstvím. Rozvoj výroby různých předmětů, nástrojů a stavebnictví ve středověku vyžadoval značné množství energie – a rychlá těžba dřeva výrazně měnila tvář některých evropských krajin. Sklářství a výroba železa doslova spolykaly mnohé lesy a vyvolaly první energetickou krizi. V Evropě se tak stalo v 16. století, kdy se začal projevovat nedostatek dřeva (byl formulován požadavek na obnovitelnosti lesa). Příklady postupné degradace půdy, vysušování, devastace lesů v průběhu starověku a středověku je možno uvést ze všech částí světa. A právě tak je možné sledovat vlivy přírodních změn vyvolaných lidskými aktivitami na civilizační rozvoj. Vždy se ale jednalo o určitá místa, šlo tedy o problémy lokálního či regionálního rozsahu, byť se v některých případech jednalo o velké oblasti a nechtěné důsledky se postupně projeví i zánikem celých civilizací. (MŠMT, 2013)

Ke změnám prostředí i vztahů člověka k prostředí nemalou měrou přispíval i urychlující se proces urbanizace² spojený s koncentrací obyvatel i rozšiřováním dopravy a cestování lidí. Dále také větší nároky na přírodní zdroje. Člověk stále pronikavěji ovlivňuje celou biosféru. Intenzita působení v jednotlivých lokalitách a regionech se projevuje v globálním měřítku: vnášením změn do biogeochemických cyklů, navozováním pohybu volných látek v prostředí, ohrožováním biodiverzity, změnami podmínek života. Jednotlivé globální problémy jsou výsledkem změn životního prostředí, které vznikají v jednotlivých místech působením jednotlivých lidí, podniků apod. Znamená to, že každý člověk na této Zemi má odpovědnost za podmínky

---

² Urbanizace – přechod k městskému způsobu života

života v celé biosféře a naopak je třeba počítat s tím, že ohrožování podmínek života v biosféře se dotýká každého člověka. (dokument z projektu „Investice do rozvoje vzdělání“ – Vztahy člověka a prostředí, MŠMT, 2013)

2.2 Charakteristiky vztahu člověka k přírodě dle Krajhanzla

Lidé mají různý vztah k přírodě. Možností, jak rozmanité vztahy k přírodě popsat a vyjádřit, je pojmosloví osobního vztahu jedince k přírodě, kterou tvoří Krajhanzlova koncepce (2009) pěti základních charakteristik:

- 1. Potřeba kontaktu s přírodou**, která se zvyšuje a její nenaplnění může způsobit i neklid a nesoustředěnost, zahrnuje touhu po kontaktu s přírodou, přitažlivost přírody apod. Nízká potřeba kontaktu s přírodou se naopak může snížit až ve lhostejnost vůči přírodě.
- 2. Schopnosti pro kontakt s přírodou**, ty se mohou rozvíjet v člověku na základě kontaktu s přírodou. Jedná se například o schopnosti pohybové, smyslové, citové a další. Nízká schopnost kontaktu s přírodním prostředím může naopak přinášet stres a další nepříjemné pocity. Existují různé aktivity, které se soustředí na rozvíjení pozitivního přístupu k přírodě, jako například out-doorové aktivity, skauting apod.
- 3. Environmentální senzitivita** již neoperuje se schopnostmi a dovednostmi, ale vystihuje hloubku prožívání kontaktu s přírodou a vnímavost člověka vůči přírodě a její pestré škále podnětů.
- 4. Ekologické vědomí** znamená pojem, který se neodráží jen ve vnímání přírody, ale zejména v chování člověka k životnímu prostředí. Vyšší ekologické vědomí zahrnuje ohleduplnost, environmentální návyky (třídění odpadu) a především vědomí souvislosti chování člověka vůči přírodě a jeho důsledků. Na ekologické vědomí navazuje aktivní přístup ochrany přírody a životního prostředí, environmentalismus³ a další.
- 5. Postoj k přírodě** lze rozdělit do několika typů: panský, správcovský, partnerský, náboženský, hostinný apod. Tyto typy postojů v sobě zahrnují dílčí charakteristiky: dominanci a submisi⁴ vůči přírodě, spřízněnost (afiliaci) a nepřátelství (hostilitu) vůči přírodě. Postoj se projevuje v názoru člověka na roli a postavení přírody vůči člověku.

---

³ Environmentalismus – fil., sociologická a politologická teorie, zabývající se vztahy mezi vnějším (přírodním) prostředím a společenským vývojem

⁴ Submise – podrobení se, podřízení, rezignace

2.3 Vliv kontaktu s přírodním prostředím na lidskou psychiku

Franěk ve svém příspěvku, který je součástí publikace *Člověk + příroda = udržitelnost?*⁵ (2009), kterou vydává asociace Zelený kruh v rámci projektu APEL, popisuje vliv přírodního prostředí na lidskou psychiku.

„Občas se ptáme, jaká je úloha zeleně v našem okolí a zda se můžeme bez ní obejít. Biologický význam zeleně je všeobecně známý – rostlinstvo přeměňuje kyslíčnick uhlíčitý a vodu pomocí sluneční energie na kyslík, který potřebujeme k dýchání. Bez kyslíku žít nedokážeme, ke spokojenému a zdravému životu však potřebujeme ještě mnoho dalších věcí. Úloha vegetace na chování člověka, jeho pocit pohody, výkonnosti a duševního zdraví, byla dosti dlouho přehlížena. Mnoho skutečností začalo vycházet najevo v 60. letech dvacátého století, kdy se ukázalo, že moderní architektonická řešení vedou k řadě problémů v oblasti duševního zdraví i chování člověka. Od té doby se vědci začali více zabývat otázkou, jak uspořádání životního prostředí působí na chování člověka. Potvrdilo se, že zeleň v městských ulicích nemá jen estetickou funkci, ale podílí se výrazně na duševní výkonnosti, duševním i tělesném zdraví lidí a v nemalé míře ovlivňuje sociální chování obyvatel.“ (Franěk, 2009)

První důkazy o pozitivním vlivu přírodního prostředí na některé psychické funkce přinesli psychologové z USA. R. Ulrich provedl náhodné šetření v amerických věznicích, při kterém se zjistilo, že vězňové, kteří měli cely orientované do volné krajiny s výhledem na pole a louky, byli méně nemocní a měli méně problémů s chováním s těmi, kteří měli cely orientované do dvora. Podobná šetření se rozhodl praktikovat i v nemocnicích. Došel ke skoro stejným výsledkům, jako u vězňů. Pacienti s výhledem na zeleň v parku se rychleji zotavovali, než pacienti s výhledem do dvora na cihlovou zeď. Tato tvrzení vedla k dalším výzkumům i hlubších teoretických zdůvodnění vysvětlujících pozitivní účinek přírodního prostředí na lidskou psychiku. (Franěk, 2009, s. 8)

Významný pokus o vysvětlení mechanismů, díky kterým má vnímání vizuálních informací obsažených v přírodním prostředí pozitivní vliv na lidskou psychiku, představuje teorie regenerace pozornosti, kterou formulovali R. a S. Kaplanovi. Teorie se

---

⁵ kol. *Člověk + příroda = udržitelnost? Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti*. Praha: Zelený kruh, 2009. Dostupné z: <http://ekopsychologie.adaptic.cz/vsechny-clanky/clovek-priroda-udrzitelnost/>

pokouší vysvětlit odpočinkový a regenerační účinek přírodního prostředí na základě způsobu fungování našeho kognitivního systému. Autoři teorie soudí, že přírodní prostředí má taková vizuální vlastnosti, které nám umožňují efektivně zregenerovat kapacitu naší zaměřené pozornosti. (Franěk, 2009, s. 11)

2.3.1 Vliv městského prostředí na člověka

Franěk ve svém příspěvku dále popisuje, že psychika městských obyvatel je každodenně přehlcoována obrovským množstvím zrakových a sluchových podnětů i dalších informací, které je nezbytně nutné zpracovávat. *„Každý den se lidé pohybují v hustém dopravním provozu, města jsou plná reklam, různých nápisů, upozornění a mnoho dalších informací přichází a akustické formě. Mnozí lidé vykonávají velmi náročná zaměstnání vyžadující zvýšenou pozornost a koncentraci na plnění svých úkolů. Je zapotřebí více mentálního úsilí spojeného s vědomým zaměřováním pozornosti. Příliš mnoho podnětů způsobuje vyrušování a informační přetížení. Důsledkem tohoto životního stylu, který se stává postupně běžný pro velkou část populace vyspělých zemí, je mentální únava, která vede k pocitu přepracovanosti, podrážděnosti, neschopnosti se soustředit a ke snížení celkové psychické i fyzické výkonnosti.“* (Franěk, 2009, s. 12)

Proto většina z nás, si jezdí od městského života odpočinout někam na venkov, kde čerpá psychickou pohodu z tamního klidu, prostředí a přírody. Lidé si čím dál více budují či kupují domy, chalupy a chaty v odlehlých místech naší republiky, kde tráví většinu svého víkendového volna. Toto prostředí hlavně prospívá dětem. Děti po celý týden chodí do školy, ze školy na různé kroužky a domů se dostávají ve večerních hodinách, kde dále tráví čas na svém mobilním telefonu či na počítači. Některé děti jsou rovnou ze školy a zasednout k televizi či PC, kde pak tráví zbytek dne. Nemají prostor pro blahodárný pobyt v přírodě, kde může docházet k naplnění potřeby pohybu, spontaneity, zážitku volnosti a kde také mohou ventilovat nahromaděné napětí. Proto čím dál více dětí trpí různými psychickými poruchami. Pro děti je přírodní prostředí velmi důležité, pro jejich správný tělesný i duševní vývoj.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že přírodní prostředí a městské přírodní prvky mají pozitivní vliv na lidské psychické funkce.

2.4 Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy

Krajhanzl tato období uvádí v článku: *Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy* (2012), kde popisuje jednotlivá období vývoje od raného dětství až po adolescenci. Zmiňuje, že jednou z důležitých schopností pedagoga, je mít cit pro správnost okamžiku. Trpělivě vyčkat na tu správnou chvíli, ale zároveň tu správnou chvíli nezmeškat. Všechno má svůj čas – pohybové, rozumové schopnosti, city, uvažování a vztah k přírodě. Upozorňuje na důležitost pedagoga, který musí po celou dobu vývoje jít ruku v ruce s jejich přirozeným vývojem, umět oslovit aktuální potřeby, nadchnout je a naučit je spoustu užitečných dovedností. Musíme si ale uvědomit, že každé stádium má také své vývojové limity, ty by měl správný pedagog umět objevit.

Krajhanzl rozdělil jednotlivé části vývoje do pěti etap:

2.4.1 Rané dětství

Prvním prostředím, jakým je dítě obklopeno, je tělo jeho matky. Už tady zažívá, jestli je možné žít s okolním prostředím ve vzájemném souladu, nebo je nutné čelit nepřátelskému prostředí tak, jak to zažívají děti nechtěné či celkově vystavené úzkosti, stresu, toxickým látkám. V prenatálním období jsou důležitá slova „rodič, svět a osobnost“. Osobnost a postoje rodičů jsou hlavním faktorem, který může zásadně ovlivnit budoucí vztah dítěte k přírodě. Je zcela důležité, aby pečující osoba byla co nejčastěji nablízku dítěti. Dítě se stává odolnějším, pokud chodí od narození s rodiči ven. I taková jízda v kočárku za nepříznivého počasí má pozitivní vliv na imunitní systém dítěte. Během raného dětství dochází k intenzivnímu formování osobnosti dítěte. Utváří celá řada rysů, které jsou důležitým faktorem pro jeho další vývoj. To, jakým způsobem se bude utvářet vztah dítěte k přírodě, závisí v této fázi vývoje zcela na pečujících osobách. (Krajhanzl, 2012, s. 2)

2.4.2 Předškoláci: věk mateřské školy

Tříleté dítě již dokáže mnoho věcí: chodí, běhá, skáče, leze, umí přibližně 700 – 900 slov, pamatuje si říkanku i třeba písničku, samo se obleče a většinou dojde i samo na záchod. Začíná si hrát s dětmi – společně, ať už spolupracují či soupeří. Postupně se zlepšuje jeho motorická koordinace, tělesně sílí a jeho pohyby jsou čím dál

více hbitější. (Krajhanzl, 2012, s. 3)

Právě v předškolním věku vstupuje často malé dítě poprvé samostatně do přírody (pod dohledem rodiče, pokud rodič dítěti kontakt s přírodou zprostředkuje). Ta mu poskytuje nepřeberné množství podnětů, které se učí poznávat – chodit po kamenech a větvích, chodit bosí po jehličí, proplétat se křovím, kličkovat mezi stromy a nerovným terénem apod. To vše je pod dohledem rodičů nebo pedagogů, neboť pro některé děti může být prvotní kontakt s přírodou nepříjemný (nové podněty, strach z lesa, ze zvířátek). Proto je důležité podporovat jejich pocit bezpečí a učit je, čemu se mají v přírodě raději vyhnout a čeho se nemusejí bát. Rozumové schopnosti předškolních dětí se teprve vyvíjejí a formy učení založené na komplexnějších myšlenkových operacích, které přijdou na řadu až se školní docházkou. Hodně se toho dětí učí od svého okolí nápodobou a identifikací – všímají si toho, co dělá dospělý člověk. (Krajhanzl, 2012, s. 3)

Čím větší je u předškoláka jeho rozsah zkušeností s přírodou (rozmanitost, proměny ročních období, změny počasí), tím lépe. Zažívá přírodu v mnoha podobách. Členitý a živý obraz přírody, který se vytvoří, mu už nevezmou žádné zprostředkované obrazy přírody, se kterými se setká v příštích letech. (Krajhanzl, 2012, s. 4)

Předškolní děti si ještě neumějí vytvořit vztah k přírodě jako takové, tak již nyní si vytvářejí vazbu k určitým přírodním místům. Mají rádi místa, kde se cítí bezpečně a která jsou pro ně podnětná a zajímavá. Ti menší si taková místa hledají, ti starší je začínají stavět – různé domečky, bungry, pevnosti apod. Tyto místa mohou mít pro citový život dítěte mimořádný význam. (Krajhanzl, 2012, s. 4)

Přírodní svět poznávají děti v tomto období především spontánně, nahodile a útržkovitě, často pojmenovávají zvířata a rostliny jménem a vytvářejí si svá vlastní třídění přírodních bytostí. To se v dalších letech vyvíjí – děti je doplňují dalšími živými bytostmi a uzpůsobují je podle svých přibývajících vědomostí. (Krajhanzl, 2012, s. 6)

Pro předškolní dítě, je tohle jedinečné období, kdy může svojí zvědavostí poznávat krásu a příjemnosti přírody, ale také její nástrahy. Děti si potřebují „vybít“ svojí neúnavnou energii a kde jinde, než v různých zákoutích přírody. Ta jim pomáhá v pohybových dovednostech, obratnosti, otužilosti, ve smyslových hrách, zlepšuje motorické dovednosti, utváří vztah k přírodě a mnoho dalších dovedností.

2.4.3 Školáci: 1. stupeň

Začátek školní docházky je velkou změnou v životě dítěte. Jeho rozumové schopnosti se rychle rozvíjí, učí se číst, psát, počítat a otevírají se mu tím nové obzory. Zlepšuje se jim jemná i hrubá motorika a průběžně sílí. Při svých cestách do přírody se čím dál více osamostatňují od dospělých a ven už chodí často sami. Pořád rádi budují skrýše, ze kterých pozorují své okolí a jsou přitom skryti zrakům ostatních. Velmi populární v tomto věku jsou hry – nejčastěji na vojáky, indiány, hrdinské bytosti apod. Děti jsou dost samostatné na to, aby samy objevovali přírodní svět, aby se mu učily porozumět. (Krajhanzl, 2012, s. 8)

V tomto věku se často objevují bariéry, které trávení času v přírodě omezují – kroužky, doučování a hlavně virtuální svět (internet, počítače, televize, ...). Jestliže si dítě v předškolním věku nevytvořilo dosti velké pouto s přírodou, tak pro některé školní děti může být kontakt s přírodou nepříjemný – strach z lesa, ze zvířat v lese, vysoká tráva, bláto apod. Pro pedagogy je důležité si takových projevů všimnout, dítě dostatečně psychicky podpořit a vzít v úvahu nezkušenost dítěte při plánování dalších výletů do přírody. Pro posílení vztahu k přírodě jsou v tomto věku vhodnou příležitostí různé rodinné výlety, dětské tábory, skauting, pobytové programy v ekocentrech nebo i prázdniny na venkově. Příroda se může ve školním věku stát nejen místem objevování, dobrodružství a smyslových her, ale také odpočinku. (Krajhanzl, 2012, s. 9)

Po období spontánního úžasu přichází se školním věkem období prozkoumávání přírody. Dítě už vydrží soustředěně sledovat to, co je zajímavé a systematicky poznávat přírodu. Školní věk je proto nejrealističtější období dětství a dospívání, kdy dítě zajímá to, jaké věci doopravdy jsou. Mění se jeho obraz na přírodu, poznává, jaká příroda doopravdy je. Školáci se nově učí odpovědnosti. Díky tomu už svedou víc než jednorázově něco vykonat pro přírodu – postarat se o ní (školní zahrady, zahrádky doma, péče o zvířátka v lese apod.). Děti na prvním stupni zažívají zásadní rozvoj svých rozumových schopností. Velikou příležitostí tohoto období je chuť školáků prozkoumávat neznámé končiny, provádět experimenty, pozorovat přírodní svět. (Krajhanzl, 2012, s. 12)

2.4.4 Pubescenti: 2. stupeň

Dá se říci, že se jedná o nepřehlédnutelné období dítěte. Dospívajícímu se jeho svět mění pře očima – pohlavně dozrává, mění se jeho identita i sociální role. Je vystaven intenzivním hormonálním procesům, prochází tělesným a duševním vývojem

– s tím souvisejí i jeho změny nálad. Vyvolává to v něm řadu nejistot, proto je zde velmi důležitý pocit vlastní sebehodnoty, která je však v tomto věku dosti labilní (zranitelnost kvůli vývojově přirozeně vysoké citlivosti vůči hodnocení jiných). Pubescent může být více vztahovačný, podrážděný, nechutí spolupracovat, kritický a mění se mu jeho vlastní image. Vytváří se zde odstup od rodičů a učitelů a buduje zde vztahy s vrstevníky (parta). Pro toto období je charakteristické experimentování se vším možným – sociální role, životní styl a chování. Někdy mohou jít až do extrémů, tím si testují sami sebe a své hranice. Proměnou prochází také myšlenkový vývoj. Většina z nich dosahuje stádia formálních logopedických operací, které zvětšují prostor pro abstraktní uvažování o daných věcech. Velký význam pro ně v tomto období mají hodnoty jako právo, spravedlnost a pravda. Větší zájem mají o svět mezilidských vztahů a vlastní nitro – několik hodin denně tráví rozhovory o vztazích a někdy ještě více svými vlastními úvahami. Učí se tak vnímat sám sebe, své pocity a myšlenky. (Krajhanzl, 2012, s. 12-13).

Puberta je dalším vývojovým obdobím, ve kterém pokračuje prohlubování rozdílů v postojích k přírodě. Pobyty v přírodě jim mohou dát možnost odpočinku, prožitek harmonie, uvědomění si smysluplnosti přírodních rytmů, posílení sebedůvěry. Pokud je dokážeme zaujmout některým environmentálních témat, mají vývojově všechny předpoklady k tomu vybudovat si stabilní a pozitivní vztah k přírodě a začít ekologicky šetrné chování ve vlastním životě přinejmenším zkoušet. (Krajhanzl, 2012, s. 15)

2.4.5 Adolescenti: období střední školy

Z chlapců a dívek se postupně stávají muži a ženy. Dospívající rozumově, přestávají se pubertálně smát a začínají brát svůj život do vlastních rukou. Je to hranice mezi dětstvím a dospělostí. Dá se říct, že ve svém přístupu k životu jsou mnozí z nich dost odvážní a tvořiví – vyhledávají intenzivní prožitky. Rozumové schopnosti a logické operace jsou u nich plně rozvinuty. Navazují první sexuální vztahy a budují si vlastní životní styl. (Krajhanzl, 2012, s. 16)

Ve své potřebě kontaktu s přírodou se liší do té míry, jak různorodá jsou jejich dosavadní zkušenosti s pobytem v přírodním prostředí. Stále ale preferují místa se sociální aktivitou před těmi přírodními, někteří v tomto období začínají nově vyhledávat přírodu jako místo klidu nebo fyzické práce. Radši preferují více exotické krajiny a riskantnější terén, než ostatní věkové skupiny. Někteří svou vnímavostí k přírodě najdou zálibu například v umělecké činnosti spojené s přírodou, či v meditativních

technikách zaměřených na soustředěné vnímání propojenosti s přírodou. (Krajhanzl, 2012, s. 17)

Je potřeba adolescenty podpořit, aby porozuměli environmentálním problémům, aby praktikovali ve svém životním stylu také trochu šetrnosti k životnímu prostředí, aby podnikali dobrodružné cesty do přírody a aby se zapojili do života občanské společnosti. Od adolescence je to k dospělosti už jen krůček.

2.5 Vliv přírody na děti

Při čtení jednotlivých internetových článků o vztahu dětí k přírodě, jsem narazil na zajímavý příspěvek „Děti a příroda“⁶ (11. 8. 2012) Mgr. Petry Čechurové z Ekocentra Tymián, o .s., Kladruby, kde výstižně popisuje, jak právě my dospělí ovlivňujeme děti při vytváření vztahu k přírodě. Přímou zde uvádí:

„Dnešní moderní svět je plný techniky. Počítače, televize na nás útočí ze všech stran. A právě tato technika se často stává věrným společníkem našich dětí. Upracovaní rodiče často nemají čas ani chuť trávit volný čas venku v přírodě a tuto nechuť předávají svým dětem. Přitom by to měli být právě rodiče, kdo se z největší části podílí na utváření vztahu dětí k přírodě.“

Jana Krátká, z ekologického centra Most a Kralupy nad Vltavou, ve svém článku „Vezměte děti do přírody“⁷ (publikován 4. 2. 2015) uvádí:

„Pobyt v přírodě je pro děti základní životní potřebou, je nezbytný pro jejich správný tělesný i duševní vývoj. Bohužel dnešní děti tráví venku mnohem méně času, než by potřebovaly. Za to více času tráví doma v pokoji, kde jsou přehlceny mediálními podněty. Stále více času děti tráví u PC, televize, herní konzole, mobilním telefonem, tabletu apod., což potlačuje plné rozvinutí sociálních schopností a přispívá k problémovému chování i k častým zdravotním problémům, jako je snížená pohyblivost, obezita, nedostatečná imunita. Důsledkem této absence pobytu dětí v přírodě je neschopnost dětí pocítovat zodpovědnost za přírodu a tudíž jsou k ní lhostejní. To může mít do budoucna nepříznivé následky nejen pro jedince odcizeného přírodě, ale také pro

---

⁶ ČECHUROVÁ, Petra. Děti a příroda. In: ENVIC: Informační centra v oblasti životního prostředí [online]. 2012 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.envic.cz/informacni-materialy/udrzitelny-rozvoj/deti-a-priroda.htm>

⁷ KRÁTKÁ, Jana. Vezměte děti do přírody. In: Ekologické centrum Most [online]. Most, 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.ecmost.cz/clanky.php?page=deti_venku

společnost, pokud se tato odcizenost epidemicky rozšíří a stane se něčím běžným. Čím více času děti tráví ve virtuálním světě, tím méně vyhledávají kontakt s venkovním prostředím. Pro zdravý vývoj člověka je přitom nutný denně alespoň dvouhodinový pobyt venku. Pohyb v přirozeném venkovním prostředí rozvíjí fyzickou gramotnost, motorické schopnosti, komunikační dovednosti. Příroda poskytuje dětem relaxaci, působí příznivě na zklidnění hyperaktivních dětí, rozvíjí sociální vztahy mezi dětmi. Pobyt v přírodě je také důležitý kvůli dostatečné tvorbě vitamínu D, který tělo získává ze slunečního záření. Tento vitamín zajišťuje mimo jiné dobré vstřebávání vápníku a jeho nedostatek má za následek řídnutí kostí a další problémy.“

Příroda je pro děti nejpřirozenějším a nejvhodnějším prostředím, ve kterém mohou pobývat. Poskytuje ty správné podněty pro jejich tělesný a duševní vývoj. Pohybové aktivity jsou nenahraditelné, nikde jinde se nemohou děti projevovat tak spontánně, jako na louce či v lese. V přírodě se děti učí překonávat strach, osamostatní se, otestují si hranice svých možností. Děti pohybující se častěji ve venkovním prostředí mají mnohem lépe vyvinutou motoriku, schopnost logického úsudku a rychlého rozhodování. Potřebují se plně oddat hrám a objevovat svět přírody. Děti potřebují kontakt s půdou, hlínou i nečistotami, to k pobytu venku patří a zvyšuje to fyzickou odolnost. Pobyt venku má pozitivní vliv i na zrak, naše oči jsou evolučně nastavené na vnímání převážně zelené barvy a možnost zaostřovat na velkou dálku. Všimněte si, jak velké množství dětí dnes nosí brýle. (Krátká, 2015)

Děti od útlého věku projevují zájem o přírodu, především děti předškolního věku jsou přirozeně zvědavé, přírodu jsou schopny vnímat jako prostředí inspirativní, dokážou se v ní hrát zcela samostatně bez zásahů dospělých. Pokud je těmto dětem umožněno trávit čas v přírodě, začnou jasně vnímat rozdíly mezi umělým a přírodním prostředím a pociťovat její blahodárny vliv na psychické a tělesné úrovni. Jestliže ale dítěti v tomto věku neumožníme pobyt v přírodě, dítě je nuceno vyhledat si zábavu ve vnitřním světě, přičemž v tomto směru zábavu zajišťuje především televize a počítač. Díky tomu však brzy ztrácí zájem o venkovní aktivity a zaujímá postoj „Nebaví mě chodit ven, protože je tam nuda. Větší zábavu mi poskytuje televize nebo počítač“. Některé děti mají dokonce z přírody strach, protože je to pro ně zcela neznámé prostředí. (Čechurová, 2012)

Tisíce let žil člověk v těsném sejetí s přírodou a většinu času trávil venku. Dnes se situace obrací, děti vyrůstají většinou v interiérech. Z domova jdou do školy, na kroužky, s rodiči jezdí do nákupních center, používají dopravní prostředky. Navíc

městským dětem neustále ubývá venkovních prostor, kde by se mohly samy bezpečně pohybovat. Rostoucí odcizení od přírody, však může mít pro dětskou duši katastrofální následky. Smutná fakta o vzrůstajícím počtu mladých lidí trpících depresemi, mentální anorexií, závislostmi na drogách či nárůst sebevražd a jiné neblahé jevy ve společnosti svědčí o tom, že lidé ztrácejí cestu k takovým obnovujícím zdrojům, jako je příroda. (Krátká, 2015)

Výsledky studií

O tom, že pobyt v přírodě potřebují jak děti, tak i dospělí, svědčí výsledky mnoha studií. Například profesorka krajinné architektury na univerzitě v Edinburgu Catherine Ward Thompson zjišťovala, jaký vliv má kontakt s přírodou na hladinu stresového hormonu kortizolu. Zjistila, že čím dál bydlí testované osoby od zeleně, tím vyšší hladina stresového hormonu byla u nich naměřena. Příroda nás uklidňuje, dodává rovnováhu a harmonii. Další studie u bangladešských školáků ukázala, že když výuka dětí probíhala venku, uspěli žáci posléze v kongnitivních testech dvakrát lépe, než když se učili v uzavřené učebně. Tým švédských vědců zase dokázal, že děti ve speciálních mateřských školkách fungujících na principu „venku za každého počasí“ byly méně nemocné než jejich vrstevníci z běžných školek. Jejich pohybové dovednosti byly lepší, jejich hry byly kreativnější i daleko různorodější, byly tedy přínosnější pro jejich osobní vývoj, protože více rozvíjely představivost, emocionální citění a sociální dovednosti. Děti s pravidelným pohybem venku disponovaly větší mentální výkonností a byly schopné se více koncentrovat než jejich vrstevníci, kteří venku tolik času netrávili. (Krátká, 2015)

Petra Čechurová a Jana Krátká ve svých příspěvcích vidí největší problém u rodičů. Právě rodiče by měli u dětí pěstovat kladný vztah k přírodě, brát děti do přírody, plánovat výlety a učit je poznávat svět přírody. Vše je dáno dnešní dobou, 21. století, kde technika a elektronické přístroje ovládají svět. Místo výletu do přírody, dá rodič dítěti tablet a sám jde odpočívat po náročném dni v práci. Komunikace mezi rodičem a dítětem čím dál víc vázne, a tím se i negativně prohlubují jeho emoční složky. Uzavírá se do sebe, do virtuálního světa, cítí úzkost a deprese.

Stačí se poohlédnout o pár desítek let zpět. Lidé od rána do večera trávili svůj volný čas venku. Na vesnici se pracovalo na zahrádce a zahradě, sušilo se seno, děti vesele pobíhaly po louce, či hrály různé hry v lesích a na hřištích. Vztah k přírodě nám byl bližší. Člověk rád trávil každou volnou chvíli venku a vždy měl co dělat, neboť

právě rodiče nám rozdávali nepřehrné množství úkolů, které jsme s radostí plnili. Jsem rád, že i já byl součástí těchto krásných chvil. Neměl jsem doma mobilní telefon, tablet, počítač a ani sto kanálů satelitního vysílání v televizi. Běhal jsem venku s kamarády, hrál si na indiány, vojáky v lesích, stavěl bungry a pevnosti, rád pomáhal rodičům na zahradě. To bohužel už zná málo dětí dnešní doby. Je zapotřebí dětem vrátit to právě dětství, které jsme zažili my a naše rodiče.

2.6 Absence přírody v životě dětí

Až do nedávné doby vyrůstala většina dětí v těsném kontaktu s přírodou. V zeleném světě, který byl nepostradatelný pro fyzický, intelektuální a spirituální vývoj. Ve společnosti se to však v uplynulých pětatřiceti letech stává stále vzácnější. V naší současné kultuře strachu je většina dětí v podstatě uvězněna mezi čtyřmi stěnami. V posledních letech vědci dokumentují přímý vztah mezi nedostatečným kontaktem s přírodou a některými z nejnepokojivějších symptomů, obtíží a patologií dětství. Richard Louv (*Poslední dítě v lesích*, 2008) vytvořil termín porucha nedostatku přírody (nature-deficit disorder), aby shrnul, co ztráta kontaktu s přírodou dělá dětem – včetně otupování smyslů, obezity, poruch pozornosti a hyperaktivity (ADHD), depresí a s tím spojeného předepisování Ritalinu⁸ a antidepresiv. (Plotkin, 2013, s. 180)

„Porucha nedostatku přírody není problém zdravotní, ale jedná se o popis toho, co lidé platí za odcizení od přírody. Toto odcizení ničí děti a deformuje dospělé, rodiny i celé komunity.“ (Louv)

Absence svobodných her v přírodě rovněž plodí celoživotní apatii vůči životnímu prostředí a ekologickým škodám v důsledku lhostejného postoje člověka vůči přírodě, takže ztráta kontaktu s přírodou nakonec vede ke ztrátě přírody jako takové. Volná hra v přírodě vede k lepší koncentraci u dětí s ADHD; lepší koordinaci, rovnováze a hbitosti a menší nemocnosti; ke hrám a větší představitosti a tvořivosti, jež pomáhají k rozvoji jazykových schopností a umění spolupráce; k lepšímu řešení problémů, kritickému myšlení a rozhodování a lepší všímavosti, schopnosti dedukce a pozorovacím schopnostem; a k redukci dopadu životního stresu a lepšímu vyrovnání se s obtížnými životními situacemi. Dále omezuje společensky škodlivé projevy, jako jsou násilí, šikana, vandalismus a povalečství. (Plotkin, 2013, s. 181)

---

⁸ Ritalin – látka methylfenidátu, která je předepisována k léčbě ADHD – umožňuje lepší schopnost soustředění.

3 Důležitost prostředí pro vývoj a výchovu člověka

Řecký lékař a filozof Hippokrates už v 5. století př. n. l. přichází s myšlenkou, že lidskému tělu není možné porozumět bez poznání všech faktorů, které jej obklopují. Například i J. Locke v *Myšlenkách o výchově* upozorňuje na rozhodující vliv vnější zkušenosti na tvoření intelektuální zásoby a psychických vlastností člověka.

Na utváření člověka se podílí řada vlivů. Z tohoto důvodu je důležité studovat vlivy výchovy, prostředí i biologických činitelů na osobnost člověka. Proto se pedagogika, zejména sociální pedagogika, buď sama zabývá zkoumáním těchto vlivů, nebo využívá poznatků sociologie, psychologie, biologie a dalších disciplín o tom, jak se různé vlivy vztahují k vývoji a rozvoji člověka, jak podmiňují působení výchovy. Z toho pramení zjištění, jak je vhodné organizovat prostředí, jak je třeba uspořádat výchovu, aby docílila žádoucích výsledků. (Bendl, 2015, s. 82)

Důležitost prostředí pro vývoj a výchovu dětí a mládeže se zrcadlí už v tom, že prostředí se prostřednictvím svého působení podílí na formování žáků tím, že motivuje, kultivuje, ukázněje, podceňuje, ale také ubíjí, trýzní nebo učí nepravostem, zkrátka vychovává, a to jak v pozitivním, tak i v negativním smyslu. (Bendl, 2015)

„Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimuluje jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“ (Pelikán, 1995, s. 36)

„Výchova je uvědomělé a plánovitě organizované a řízené působení na člověka podle předem určených cílů a požadavků na jeho život ve společnosti. Musí potlačovat negativní důsledky dědičnosti, rozvíjet pozitivní důsledky dědičnosti, využívat pozitivních vlivů prostředí, měnit prostředí, působí-li negativně a tím rozšiřovat svůj význam při formování člověka a při urychlování jeho rozvoje...“ (Krejčí, 1991, s. 58)

Zatímco v první definici výchovy se slovo prostředí skrývá pod pojmem „podmínky“, v případě druhé je pojem prostředí explicitně uveden.

3.1 Typologie společenských prostředí z hlediska výchovné stimulace

Pro vývoj a výchovu člověka z pohledu sociální pedagogiky, je působení podnětů a práce s nimi klíčová. Jednotlivé typy prostředí dle Vaňka a Krause:

Prostředí podnětově chudé

Děti, které vyrůstají v tomto prostředí, která poskytují nedostatečné množství podnětů, jsou podle Vaňka „*ve všech směrech méně rozvité, mají chudší představy, méně vyvinuté abstraktní myšlení, pohybově jsou nekultivované, citově jsou ploché, s málo vypracovanými kvalitami jednotlivých citů. Proto i esteticky a společensky bývají tyto děti méně citlivé a méně pohoťové.*“ (Vaněk, 1972, s. 17)

Podle Krause „je v současné době problémem spíše přesycenost podněty, zatímco prostředí podnětově chudé je dnes spíše výjimkou, například ve spojitosti s dysfunkční rodinou, kdy rodiče na děti nemají čas, nevytvářejí pro ně dostatek podnětů. Oproti tomu přesycenost podněty je v posledních letech typická ve všech úrovních prostředí.“ (Kraus, 2008, s. 69)

Prostředí podnětově přesycené

Charakteristická je zde přemíra podnětů, které mohou vést u dítěte ke vzniku neuróz. Dítě je vyčerpáno velkým počtem vjemů a množstvím činností, nemá čas na odpočinek a doplnění sil, nemá možnost využít zkušeností z podnětů k výstavbě a k rozvoji orgánů či funkcí, neboť většina jeho biotické energie se spotřebovává pouhým reagováním. Takové děti bývají často unavené, jeví se jako unuděné a přesycené, bez zdravé touhy po nových dojmech a bez přirozené, svěží a radostné nálady (Vaněk, 1972, s. 18)

Pro dnešní dobu je charakteristický útok informací, respektive podnětů na člověka. Jsme obklopeni nejrůznějšími komunikačními prostředky. Na každém kroku se setkáváme s nepřeberným množstvím lákadel, jsme doslova bombardováni záplavou reklam, akcí a nabídek. Řada dětí prakticky nedisponuje volným časem a hned po škole spěchá na přání či nátlak rodičů na nejrůznější kroužky, doučování a kurzy. Pokud tento obraz doplníme ještě o přitažlivost informačních technologií, zjistíme, že řada dětí nemá čas sama na sebe, neví, co to je oddat se prostému dennímu snění, nemá čas na své kamarády a prožívání různých venkovních dobrodružství. (Kraus, 2008)

Prostředí podnětově jednostranné

Nejsou zde rovnoměrně rozloženy jednotlivé druhy podnětů z oblasti rozumové, emoční nebo motorické. Dítě, které je v určité oblasti, například rozumové, přesyceno, může zároveň trpět citovou deprivací a pohybovou zanedbaností. Často se však můžeme setkat i s prostředím emočně přebujelým. Podobně prostředí s převahou společenských formalismů a s přeceňováním návykových prvků vede k vytváření deformovaných osobností, které přeceňují význam společenských etiket na úkor jiných důležitých složek osobnosti. (Vaněk, 1972, s. 18)

Prostředí podnětově (zá)vadné

Největší problém pro výchovu a vývoj jedince představují podle Krause prostředí, která jsou svojí podstatou a skladbou podnětů závadná, deviační. Taková prostředí nejenže neskýtají záruku žádoucího vývoje osobnosti, ale často její vývoj přímo ohrožují. Typickým příkladem je rodinné prostředí, kdy otec je recidivista a matka alkoholička. Se závadným prostředím se dítě nemusí setkávat pouze v rodině, nýbrž také v různých partách. V případě, kdy je prostředí natolik závadné, že vážně ohrožuje normální vývoj dítěte, má soud právo vyjmout dítě z takového prostředí a umístit jej do prostředí vhodnějšího (ústavy, dětské domovy), a to i proti vůli rodičů. (Vaněk, 1972, s. 18-19)

V mém povolání se nejčastěji setkávám s typem závadného prostředí, kde je dále dítě z tohoto prostředí odebráno a soudem přiřazeno do dětského domova. Ve většině případů se jedná o děti, které jsou ve špatném stavu po fyzické a psychické stránce.

3.2 Prostředí poškozující emotivní složku osobnosti

Toto prostředí může mít dle Bendla (2015) několik různých variant a z toho plynoucích důsledků:

- **Chudé emoční prostředí**, tj. prostředí s nedostatečným množstvím emočních podnětů, vede ke strádání dětí v oblasti citové, vyvolává stavy hospitalismu⁹, způsobuje, že dítě, které v něm vyrůstá, je citově nerozvinuté,

---

⁹ Hospitalismus – souhrn negativních tělesných a duševních účinků hospitalizace či institucionalizace na pacienty, zejména kojence a děti – ty v důsledku dlouhodobého pobytu v nemocnici trpí nedostatkem pevných citových vazeb, sociálních kontaktů a deprivací různých potřeb, takže se mění jejich chování a jejich tělesný i duševní vývoj je opožděn.

zůstává citově atrofické¹⁰, jeví se navenek jako chladné, citově chudé, apatické či vývojově opožděné. Vyskytuje se v jeslích, dětských domovech, ale i v rodinách, kde rodiče nemají na své děti čas, a ty jsou tak v převážné míře ponechány samy sobě.

- **Nadměrně bohaté emoční prostředí** vede k únavě dítěte, ke lhostejnosti a nakonec k citové labilitě až neurotizaci.
- **Jednostranně emočně zaměřené prostředí**, respektive jednostranná emoční sféra, v níž nerovnoměrně převažují pouze některé emoční kvality, posunuje dětský emoční vývoj ve směru těchto převažujících kvalit. Takové prostředí utváří dítě hypochondrizované či zfanatizované.
- **Narušené, respektive závadné emoční prostředí**, se vyznačuje převahou nežádoucích emočních stavů; v dětské povaze pod tlakem jejich stimulací vznikají, vyvíjejí se a sílí takové nežádoucí citové reakce, jako jsou například hněvivost, ustrašenost, úzkost, lstivost, zlomyslnost či agresivita. Závadná emoční prostředí se mohou vyskytovat či vytvářet nejen v rodinách, ale také ve školách a školských zařízeních. (Bendl, 2015, s. 87)

Ze zkušenosti z dětského domova je patrné, že každé psychicky zdravé dítě cítí potřebu někomu patřit, k někomu se citově přilnout, navázat se, jde o základní psychickou potřebu. Děti, které takový vztah k nikomu nemají, se cítí opuštěné a nešťastné, popř. poškozené. Výchovný proces je u takových dětí z dětských domovů zvýšenou měrou obtížný, dokud si děti nevytvoří vhodnou uspokojující citovou vazbu. Bohužel tato citová vazba může někdy být tak silná, že překročí vyhrazenou normu a dítě je tím poškozené, stává se na citové vazbě závislé. Tento proces je zcela přirozený a pochopitelný. Jestliže se přeruší vazba dítěte s matkou ve dvou letech, tak se i šestileté dítě může pořád navazovat citovým závislým způsobem, jakoby mu byly stále dva roky. Díky trpělivosti a porozumění náhradních pečovateli se může opět vazba navázat, pak je šance, že se alespoň zčásti zkoriguje emoční vývoj dítěte.

Z hlediska zdravého emočního vývoje dětí a mládeže je proto velmi důležitý druh prostředí, ve kterém probíhají procesy emoční stimulace a inhibice¹¹.

---

¹⁰ Atrofický – zakrnělý, chřadnoucí.

¹¹ Inhibice – překážka, zpomalení některých procesů v organismu

Narušené emoční prostředí v rodině – takové prostředí vytváří situace s převahou emočních rozpolceností a nejednotností, bez vzájemné lásky a úcty mezi jejími členy. Vadné je ovšem i prostředí se situacemi, v nichž může dítě bez výchovné korekce projevovat egocentrismus, sobectví, zlomyslnost apod. (Bendl, 2015, s. 88)

Narušené emoční prostředí ve škole – vytváří ho zejména učitel, jestliže nemá srdečnou povahu, je-li ve vztahu k žákům citově chladný, odměřený, je-li namyšlený a autokratický nebo pokud má povahu se znaky, které vyvolávají u žáků pocity strachu, závisti apod. (Bendl, 2015, s. 88)

Narušené emoční prostředí v družině, v dětské organizaci, v kroužku nebo v dětských domovech – kromě nežádoucí povahy pedagogických pracovníků ho můžou vytvářet i jedinci, kteří mají nežádoucí povahové znaky, jimiž rozvracejí či alespoň rozladí kladnou, tvořivou a družnou dětskou povahu. Bývají to, především v neorganizovaných skupinách, silnější osobnosti, které děti a mládež značně přitahují. Sugestibilnější¹² jedinci se je snaží napodobovat například v kouření, v mluvních projevech, krádežích nebo hrubostech. (Bendl, 2015, s. 88)

3.2.1 Prostředí poškozující formování fyziopsychických mechanismů

„ Z výchovného hlediska zajímá vychovatele, který přebírá péči o dítě, i návyková soustava, v níž dítě doma žilo. Pedagogická typologie těchto soustav rozlišuje rodinná prostředí s různou hustotou návyků a s různou společenskou úrovní návykových prvků“ (Vaněk, 1972, s. 128)

Prostředí poškozující formování fyziopsychických mechanismů je možné rozdělit do dvou základních typů:

- **Prostředí s nedostatečně rozvinutými návykovými soustavami**, především v rodinách, kde v určitých případech nejsou prakticky utvářeny ani základní hygienické a společenské návyky.
- **Prostředí s nadměrně rozvinutými návykovými soustavami**, zejména v oblasti společenského chování, které vedou k výchově dětí překultivovaných, respektive nepřírozeně přepěstěných a zatížených formalitami, které porušují harmonické rysy dětské osobnosti. (Vaněk, 1972, s. 128)

---

¹² Sugestibilní – příliš přístupný vnějším sugestivním vlivům, podléhavý vůči působení jiných osob.

„Prvou stránku jakéhokoliv prostředí lze charakterizovat tím, jaký prostor dané prostředí vymezuje, jeho stav, jaké faktory (materiální, přírodní) se v něm vyskytují, vybavení věcmi, technikou apod. Druhá stránka je dána lidmi, kteří se v daném prostoru nacházejí, jejich strukturou (z hlediska věku, pohlaví, vzdělání) a vztahy, které mezi nimi existují (včetně podřízenosti, nadřízenosti, tedy formální i neformální). K tomu lze ještě například připočítat styl řízení, např. jisté instituce, režim, který v ní panuje, stupeň samosprávnosti apod.“ (Kraus, 2001, s. 102)

3.3 Výchova (intencionální a funkcionální)

Výchovu lze vnímat různě. Někdo si pod pojmem výchova představí pouze přímé, záměrné, intencionální působení vychovatele na vychovávaného. Druzí rozšiřují pojem o nezáměrné vlivy prostředí, popř. neuvědomované důsledky vychovatelova působení. Další chápou výchovu jako proces cíleného působení vychovatele na vychovávaného, počítaje v to organizování prostředí, aby napomáhalo realizaci výchovných cílů. (Bendl, 2015)

„V pedagogické terminologii se rozlišuje výchova intencionální a funkcionální. Podstatným znakem intencionální výchovy je záměrné, soustavné, organizované a dlouhodobé působení na člověka. Funkcionální výchova se oproti tomu chápe jako činnost nezáměrná, neuvědomovaná, respektive jako působení prostředí na člověka.“ (Bendl, 2015, s. 90)

Lindner jako první upozornil na důležitost podmínek, ve kterých se výchova odehrává. Považoval podmínky výchovy (prostředí) za výchovné mocnosti, které nejen ovlivňují úspěšnost či efektivitu výchovy, ale jsou zároveň prostředky výchovy v širším smyslu. (Bendl, 2015, s. 90-91)

Intencionální výchova:

- jedná se o záměrné působení s cílem dosáhnout u vychovávané osoby pozitivních změn v jejím chování,
- přizpůsobování dětí dospělým (učinit děti podobné svým vychovatelům),
- pěstování a rozvíjení postojů, zájmů, potřeb, hodnot, charakterových a volných vlastností, tj. výchova člověka v oblasti mravní, estetické, tělesné, pracovní. Tím vším se rozumí výchova v užším smyslu,
- přímý vliv vychovatele na vychovávaného, kdy vychovatel říká, jak se má

chovat, co smí a nesmí – otevřeně směřuje jeho chování,

- záměrné působení.

Funkcionální výchova:

- bezvědomé a bezúčelné vlivy vychovávací (výchova v širším smyslu). Je potřeba brát zřetel na důležitost podmínek, ve kterých dochází k výchově jedince,
- neuvědomované důsledky vychovatelova působení (vychovatel vychovává s určitým záměrem, ale dítě si z toho bere úplně něco jiného, než vychovatel původně zamýšlel),
- nepřímá výchova (pedagogizace prostředí, tzn. záměrné organizování prostředí a situací, které mají vychovatele zastoupit. Výchova se uskutečňuje „oklikou“, skrz prostředníky),
- nezáměrné působení prostředí – klima, podnebí. Děti se dobře vyvíjejí také díky působení přírody, krajiny, v níž žijí, a rovněž díky společnosti, jejíž jsou součástí.

Dále se dá prostředí zkoumat v rámci sociální pedagogiky. Ta se orientuje především na zkoumání výchovných vlivů různých typů prostředí. Patří mezi ně prostředí rodinné, školní, lokální, skupinové, popřípadě vrstevnické, dále prostředí pracovní a volnočasové. Úkolem je vytvářet, posilovat a upevňovat kladné podněty, respektive výchovné vlivy prostředí, tj. takové, které jsou v souladu s cíli výchovy a výchovnými záměry, na straně druhé předcházet negativním vlivům, respektive se snažit o jejich eliminování a umenšování jejich nepříznivých dopadů na vývoj a chování jedinců či sociálních skupin. (Bendl, 2015, s. 100)

4 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Ústavní výchova je opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí a schválené soudem. V České republice je právně upravena zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon stanovuje, že školskými zařízeními jsou - dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav a diagnostický ústav. Tato školská zařízení poskytují péči, kterou by jinak poskytovali rodiče či jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a rovněž dětem, u nichž bylo vydáno předběžné opatření.

Do jednotlivých školských zařízení jsou děti umisťovány jednak podle věku dítěte, jeho fyzických a psychických vlastností, jednak podle povahy závad, které se u dítěte vyskytují. Dětem je poskytováno plné přímé zaopatření a to i těm dětem, kterým byl ukončen výkon ústavní nebo ochranné výchovy, ale za podmínky, že se dále vzdělávají a připravují se na budoucí povolání (nejdéle však do věku 26 let). Za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením. Je to zákonem stanovená výjimka pro ty, kteří dovršili věku 18 ti let, neboť zákon už osoby starších 18ti let za děti nepovažuje. Základní organizační jednotkou je rodinná skupina (dětský domov, dětský domov se školou) a výchovná skupina (diagnostický ústav a výchovný ústav). Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny. (Vnitřní řád, 2012)

Práci, kterou vykonávám, se vztahuje pouze na dětský domov, proto si popíšeme pouze princip fungování dětského domova.

4.1 Dětský domov

Úkolem dětského domova je pečovat o děti v souladu s jejich individuálními potřebami, poskytovat jim výchovnou, vzdělávací, sociální a materiální péči, ve snaze co nejvíce se přiblížit rodinnému životu. Oproti minulosti přizpůsobila organizace výchovně vzdělávacích a zájmových činností i denního režimu, respektující rozvoj fyzických, psychických a citových schopností i sociálních dovedností dítěte. Změnil se také systém komunikace mezi dětmi a vychovateli, který má charakter rovnocenného partnerství. Je kladen důraz na respektování důstojnosti dítěte. (Matoušek, 1999, s. 72).

Cílem je dosáhnout co největší míry socializace dítěte. Důraz je kladen na rozvoj individuálních schopností a možností dítěte, na upevňování sociálních kompetencí dětí, které jsou dále potřebné k uplatnění v jejich praktickém životě. Děti jsou zde umístěny z vážných sociálních nebo výchovných důvodů. Sociálními důvody zpravidla bývají např. úmrtí rodičů, dlouhodobá nemoc matky (nebo otce – samoživitele), nižší sociální úroveň rodiny nebo výrazné neadekvátní (až patologické) výchovné působení rodičů. Výchovnými důvody mohou být tyto: páchaní trestných činů, prostituce, požívání alkoholu nebo jiných návykových látek, sebepoškozování, potulování, útky, lhaní, záškoláctví. (Matoušek, 1999, s. 66)

V zařízení je nepřetržitý celoroční provoz, děti jsou do něj vřazeny prostřednictvím rozhodnutí soudu. Zřizovatelem dětských domovů je příslušný krajský úřad. Základní organizační jednotkou je rodinná skupina (buňka). Tvoří jí kolektiv dětí, jehož způsob života i prostředí v dětském domově jsou přizpůsobeny život v rodině. Skupina je šesti až osmičlenná (dáno zákonem). Sourozenci musí být pospolu v jedné rodinné skupině. Při zařazování dětí do skupin je zohledňován jejich zdravotní stav, výchovné a vzdělávací potřeby. (Vnitřní řád, 2012)

Prostorové podmínky jsou podřízeny provozu dětského domova – vnitřní vybavení, materiální podmínky a stravování dětí. Každá rodinná skupina má zajištěny tyto samostatné prostory: obývací pokoj, kuchyň, sociální zařízení, místnost vychovatele a 3-4 dětské pokoje. Dětský domov zabezpečuje materiální podmínky, jako jsou: prádlo, obuv, ošacení, domácí elektropřístroje, potřeby pro vzdělání (učebnice, pomůcky, jízdné do škol, družina zájmové kroužky apod.), výpočetní technika, vybavení pro sport a turistiku či rekreační a zájmovou činnost. Dále zdravotní péči – úhrady za léky, zdravotní péči a zdravotní prostředky. Každé dítě má stanovenou výši kapesného. Při odchodu zletilých z dětského domova dostává finanční dar, osobní dary a věcnou pomoc. (Vnitřní řád, 2012)

O celou jednu rodinnou skupinu se starají dva vychovatelé, kteří se zde střídají v pravidelných směnách/službách. Vychovatel je zde ústřední postavou. Způsob jeho práce je prioritně zaměřen na individuálním přístupu k dítěti, rozvoji tělesných, psychických a citových schopností a sociálních dovedností. To se uskutečňuje na základě systematického plánu rozvoje osobnosti dítěte. Tento plán se opírá o důkladnou diagnostiku schopností a dovedností dítěte, jehož součástí je rodinná i osobní anamnéza. Noční službu většinou zajišťují vychovatelé, kteří mají upravenou pracovní smlouvu (dohled na děti v době od 20 do 8 hodin), ale to si každé zařízení stanovuje samostatně. (Vnitřní řád, 2012)

Praktická část

Cíl

Cílem praktické části je popsat dlouhodobé a systematické výchovné působení vztahu dětí k přírodě jako významné hodnotě u dětí z dětského domova Krompach.

5 Charakteristiky

5.1 Charakteristika vlivu vychovatele - sebereflexe

Vychovatel je ústřední postavou ve výchově dětí v dětském domově. Svoji osobností, dovednostmi a empatií do jisté míry ovlivňuje postoje dětí. Vztah je založený na vzájemné důvěře a porozumění, schopnosti vycítit daný problém dítěte a umět mu pomoci. Provází dítě během jeho vyrovnání se s minulostí, při řešení aktuálních problémů i při hledání východisek do budoucna. Je zapotřebí, aby to byl člověk, který má předpoklady pro výchovu citově deprimovaných či sociálně narušených dětí. To je nejčastějším problémem nově nastupujících vychovatelů do dětského domova, psychicky unést veškerou odpovědnost. Práce vychovatele v dětském domově je jakým si posláním, člověk té práci musí obětovat vše, aby z něj byl kvalitní vychovatel.

Můj vlastní postoj k dětem se vytvářel postupně. Jezdil jsem na letní dětské tábory a byl v kontaktu s dětmi, snažil se jim co nejvíce porozumět. Využíval jsem svých dosavadně získaných sportovních dovedností a empatického citění vůči druhým. To se velmi dařilo a u dětí jsem se stal oblíbeným vedoucím. Ale je tohle dostačující k tomu, aby člověk mohl jít pracovat do dětského domova? Vzdělanost a praxe v oboru je na prvním místě, což v mém případě byl jistý problém. Nejsem vystudovaný pedagog a zkušenosti jsem získal pouze z letních táborů. Přesto jsem tušil, že moje osobnost má jisté předpoklady, danou práci vykonávat. Člověk po určité odpracované době získá přehled a zkušenosti. Studium na vysoké škole si rozšiřuji své znalosti.

Jak jsem již zmiňoval, převážná část dětí trpí po citové a psychické stránce. Přístup k těmto dětem musí být obzvlášť jiný. Je zapotřebí se do těchto dětí vžít, soucítit s nimi a negativní věci jim nepřipomínat. Snažit se je co nejvíce povzbudit a motivovat do další činnosti, rozvíjet schopnosti v činnosti, kterou nejvíce zvládají. K tomu právě napomáhá prostředí Krompachu. Zdejší nádherná příroda, ticho a skvělé podmínky pro jejich duševní a fyzický vývoj. V neposlední řadě přístup vychovatelů, kteří dětem věnují veškerý svůj čas.

Jaký přístup k dětem bude mít jejich kmenový vychovatel, takovým směrem se bude výchova dětí odvíjet. Tvoří v dětech takové hodnoty, které jim umožní odejít z dětského domova a žít spokojeně další život. Hodnoty v oblasti péče o sebe, pracovitosti, uvědomování si rizika, sebedůvěry, ctizádosti, pokory a mnohé další, které je začlenění do společnosti. Záleží pouze na postoji vychovatele k dětem. Rodinnou skupinu tvoří dva vychovatelé, kteří spolu musí výborně spolupracovat, tvořit jeden tým,

který táhne za stejný konec provazu. To je hlavním předpokladem pro úspěšnou výchovu ve skupinovém prostředí.

Nyní je to pět let, co zastávám pozici vychovatele v dětském domově Krompach. Postupem času začínáte více přemýšlet o smyslu celé výchovy a přístupu k dětem. Vědomě přenáším své vlastní zažité zkušenosti do výchovy dětí. Dostávám se do role pozorovatele, který chce být o krok vpředu, než děti. Umět vycítit u dětí, že je něco v nepořádku, že je potřeba být jim více na blízku a komunikovat s nimi. Umět správně vyhodnotit složité situace, či rázně zakročit, když je to potřeba. Stáváte se člověkem mnoha rolí. Správný vychovatel je zároveň psycholog, nejbližší přítel dítěte, autorita, kuchař, trenér, herec, lékař a další. Je to člověk, který musí mít všeobecné znalosti a umět je použít v tu správnou chvíli.

Mužské zastoupení v dětských domovech chybí. I já jsem byl po dobu 4 let jediný vychovatel na Krompachu. Mužský element je velmi potřeba a pro výchovu dětí je velmi důležitý. To mohu plně posoudit z vlastní zkušenosti. Vnímání mužské autority, je úplně odlišné, než vnímání ženské autority. A i činnost prováděná vychovatel se může lišit. V našem případě je to sportovní stránka dětí. Jako aktivní sportovec se snažím v dětech probudit fyzickou a sportovní činnost, jako je jízda na kole, běh v přírodě, míčové hry, výlety po okolí apod. Do všech těchto činností se s dětmi aktivně zapojuji a jsem tak pro děti hlavním vzorem. Snažit se v nich probudit skrytý talent, který většina dětí v sobě má. Svoji výkonost pak mohou ukázat při závodech, na které s dětmi často jezdím. Všem těmto činnostem nahrává poloha dětského domova. Okolní příroda, která má své neskutečné kouzlo.

Ježdím každý den na místo, které se nachází uprostřed nádherné krajiny Lužických hor. Jste obklopeni ze všech stran přírodou a uvědomíte si, že den co den, jí ke své práci využíváte. S dětmi chodíte na vycházky, hrajete lesní hry, jezdíte na kole, lyžujete, stavíte domečky v lese a spoustu dalších aktivit. Děti pozorují, jak se mění ráz přírody při změně ročních období. A vy postupem času u dětí dokážete vypozerovat, jaký vliv změna období, či počasí, na dítě má. Začal jsem vnímat, že příroda má na dětskou psychiku a jejich vývoj mimořádný vliv. Někdy si to člověk ani neuvědomí, ale pouhá vycházka zdejší přírodou děti v mnoha směrech obohacuje. Hry, které vychovatelé s dětmi provádí v přírodě, jsou nezbytnou součástí vývoje dítěte. Vliv přírody působí na každé stádium vývoje dítěte jinak, utváří ho, pomáhá mu se zdokonalovat, poznávat svět a učit novým dovednostem. Působí na něj jak fyzicky, tak hlavně psychicky.

5.2 Charakteristika a vliv prostředí z perspektivy vychovatelů pracujících v DD Krompach

Výchovné metody jednotlivých vychovatelů se liší, neboť každý jsme jiná osobnost s různým zaměřením. Někdo více preferuje sportovní aktivity, jiný je více zaměřen v oblasti výtvarných a kreativních dovedností. Krásná a čistá příroda musí zapůsobit na každého vychovatele, který zde pracuje. Zajímalo mě, zda tomu tak doopravdy je a poprosil jsem vychovatele pracující v DD Krompach o sepsání stručné charakteristiky, jak oni sami vnímají zdejší přírodu a její vliv na výchovu dětí v dětském domově Krompach.

Bc. Markéta Jankovská – vychovatelka – hlavní vedoucí :

„Již 17 let pracuji jako vychovatelka v Dětském domově na Krompachu. Vychovala jsem desítky dětí a jsem na svou práci hrdá. Dobře vím, že kdybych pracovala ve velkém městě, asi bych tak dlouho ve své profesi nesetřvala. Nejvíce mě nabíjí a posiluje mou práci zdejší příroda. Je pestrá v každém ročním období. Nejraději mám asi jaro a podzim. S dětmi trávíme venku co nejvíce času. Mají radost, když se mohou doslova vybit a vyřádit. Potřebují to! V lese jsou šťastné a radostné. Největší radost mám, když společně s ostatními vychovateli a milými kolegy, připravíme soutěže, zejména sportovního charakteru.

V každém ročním období se něco najde. Na jaře hodně cyklistiky, vycházky do lesa, dovednostní sportovní soutěže. V létě pak výprava za koupáním. Na podzim sběr žaludů, kaštanů, bukvic pro zvířátka, kterým rádi pomůžeme překonat zimu a také sběr hub. Krompach je vyhlášené místo na houbaření a lesy koncem léta a na podzim voní houbami. Také pořádáme krásné výlety po Krompachu a okolí. V zimě vyjíždíme na lyžovačku.

Domnívám se, že dětem, které strádají tím, že nemají rodiče, nebo se o ně rodiče nechtějí či nemohou starat, právě příroda ve které žijí, nesmírně pomáhá. Jsou jistě šťastnější. A my vychovatelé s nimi! Těšíme se z jejich radosti. Moc nás to posiluje, naplňuje, motivuje a v neposlední řadě inspiruje k tomu, abychom pro ně připravovali s láskou zajímavé jim nakloněné aktivity, které by se jim líbily a které by ocenily. Konec konců je také důležité, aby se děti s námi vychovateli cítily v bezpečí, neboť právě my, jim nahrazujeme rodinu. Jsme mámou i tátou.

Jana Davidová – učitelka v Mateřské škole Krompach:

„Pobyt v přírodě je prakticky denní součástí programu v naší školce. Máme velkou výhodu, že školka je obklopena volnou přírodou ze všech stran. Děti mají možnost pozorovat život zvířat u vody, v lese na loukách i na zahradě. K dispozici máme také malý parčík na nádvoří DD a velmi dobře vybavené hřiště. Vedeme děti k ochraně přírody (úklid, třídění odpadů ...), péči o zvířata (spolupráce s místním lesníkem), navštěvujeme místní farmu domácích zvířat. Vzhledem k tomu, že majitelka děti osobně zná, mají možnost si vyzkoušet krmení zvířat, jízdu na poníkovi, mohou si na zvířátka sáhnout a poznat jejich obydlí. Vždy jim velmi ráda a ochotně odpoví na všechny otázky. Děti na vlastní oči vidí, jak se o zvířátka starat a kolik práce, ale i potěšení, tato činnost může člověku přinést.

Během vycházek sbíráme různé přírodniny a následně s nimi pracujeme ve výtvarné a pracovní výchově. Přírodu kolem nás využíváme nejen ke vzdělávání, ale i při sportu a hraní. Děti přírodu vnímají jako něco samozřejmého a nepostradatelného. Pobyt venku milují a dokonce vyžadují. Přirozenou formou se učí zdravému životnímu stylu. Myslím si, že děti z měst nám mohou jen závidět.“

Pavla Špačková – vychovatelka z 6. rodinné skupiny:

„Pro naše děti je možnost „vyběhnout a vyřádit se“ velice důležitá. V domově máme děti s poruchami chování, lehkou až střední mentální retardací. Děti, po kterých chceme, aby seděly několik hodin ve škole a soustředily se na učení, potřebují mít možnost vybit nahromaděnou energii. Zároveň přirozeným způsobem formujeme vztah k přírodě (ekologie), estetika, ale i poznávání rostlin, stromů a živočichů. Dále jde o rozvoj motoriky jemné i hrubé, manuální zručnost – stavění domečků, zpracování přírodnin. Vše probíhá hravou formou, jedná se o vlastní zájem dětí. Vychovatel zasahuje v tuto chvíli zcela minimálně.“

Gábina Slavíková – vychovatelka z 5. rodinné skupiny:

„Myslím si, že každý kdo začne pracovat v Dětském domově Krompach, si vytvoří hezký vztah ke zdejší krásné přírodě. Aby tady byly děti spokojené a šťastné, měly krásný vztah k přírodě, musí jim to předat někdo, kdo má pozitivní vztah k přírodě. Rád do přírody chodí a není mu překážkou třeba deštivé počasí. Mé děti na rodinné skupině vědí, že přírodu milují a není jim divné, že je venku ošklivé počasí a máme jít na procházku. Myslím si, že se tam dokonce i těší. Venku mají prostor dělat vše, co jim doma zakazují – pořádně si zaběhat a vykřičet. Mohou ze sebe v lese vydat spousty

negativní energie a načerpat tu pozitivní. Když se tu pořádně v lese nadechnu a ucítím, jak všechno krásně voní, tak mi to samo hned vykouzlí úsměv na tváři a ten já pak mohu předávat dál a dál.“

Z výpovědí uvedených vychovatelů je zřejmé, že vnímají zdejší přírodu jako významný prvek ve výchově dětí v dětském domově Krompach. Příroda dětem nabízí jak možnost svévolného pohybu v lese, tak i přírodní materiál a informace, které jsou důležitým prvkem v jejich vývoji.

5.3 Krompach

Obec Krompach se nachází v severní části Čech, na hranicích s Německem (Sasko). V samém centru CHKO Lužické hory, přibližně 20 km severně od Nového Boru. Krompach se skládá ze tří částí – Krompach, Juliova a Valy, tudíž nadmořská výška obce se pohybuje od 450 do 650 metrů. Je zde asi 150 stálých obyvatel a zhruba 280 domů, převážně sloužící k rekreačním účelům. Dominantou obce je dvojvrcholová hora Hvozď s výškou 760 m. n. m., kde na vrcholu se nachází rozhledna s chatou. Další zajímavostí jsou tři prastaré tisy, jejichž stáří se odhaduje na více než 1000 let, jsou považovány za nejstarší stromy v Čechách. Na okraji obce se nachází místo, kde příchodem jara rozkvétá louka bledulí. V jarních dnech je to turisty velmi navštěvované místo. Uprostřed obce se nachází panské sídlo, v nejrozsáhlejší části, bývalém zámku, se nyní nachází dětský domov. Instituce byla založena roku 1965 jako Zvláštní škola internátní. (Obec Krompach¹³, 2016)

---

¹³ Obec Krompach - historie. Obec Krompach [online]. Galileo Corporation s.r.o., 2016 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.obec-krompach.cz/informace-o-obci/historie/>

Obrázek 1 - Obec Krompach (www.malovane-mapy.cz)

Krompach je vyhledávaným bodem mnoha turistů, nejen svými památkami, ale především nádhernou a čistou přírodou. Výhled, který se vám naskytne při cestě ze středu obce směrem na rozhlednu Hvozď, je dechberoucí (na jedné straně nejvyšší vrchol Lužických hor Luž a na druhé kopečky vycházející z krajiny – Ralsko, Bezděz, Ještěd, Klíč, Plešivec). Obec sousedí s německým Jonsdorfem, který je státem uznán za vzdušné lázeňské středisko. Na hranicích těchto dvou obcí se nachází lokalita známá jako Jánské kameny, zde se nachází tamní naučná stezka.

Místní lidé mají přirozeně velmi pozitivní vztah ke zdejší přírodě, která je do jisté míry ovlivňuje. Bohužel místních usedlíků ubývá, ale za to přibývá lidí, kteří sem jezdí na chatu či chalupu, odpočinout si od městského dění a načerpat pozitivní energii ze zdejší krajiny.

5.3.1 Dětský domov Krompach

Jak již bylo zmíněno, jedná se o rozsáhlý objekt bývalého zámku. V levé části přízemí se nachází mateřská škola, kuchyň a jídelní sál, v pravé části kanceláře správních zaměstnanců. V celém prvním patře jsou umístěny rodinné skupiny, celkem prostory pro 6 rodinných skupin. Ve druhém patře se nachází tři třídy základní školy praktické. Kapacita zařízení je 46 míst. Nyní je zde 42 dětí, rozmístěných do pěti rodinných skupin po 8 dětech. Dvě děti jsou umístěny do startovacího bytu, který je

součástí budovy. Za budovou dětského domova se nachází dětské hřiště s hrací plochou pro míčové hry, prolézačky, travnaté plochy pro různé druhy aktivit, zahrádka pro pěstování zeleniny, ovocný sad a ohniště pro táborák.

Obrázek 2 – Zadní část budovy s požární nádrží

Jsou zde umístěny děti v rozmezí od 2 do 19 let. Rodinná skupina tvoří 8 dětí a 2 vychovatele. Sourozenci jsou pospolu na jedné rodinné skupině. Skupina je situována jako bytová jednotka, tzn. obývací pokoj, kuchyň, sociální zařízení, 3-4 dětské pokoje, sklad ošacení a kancelář vychovatele. Děti zde mají dostatek prostoru pro společné hry, ale hlavně i pro své soukromí.

Převážná část programu, který děti mají, je ve venkovním prostředí. Z umístění dětského domova je to i patrné a pro rozvoj dětí je to velmi přínosné. Jedná se o turistiku, sportovní hry v přírodě, jízda na kole, lyžování (bobování), manuální zručnost v přírodním prostředí, výukové programy v přírodě a různé druhy aktivit spojené s přírodou – hry v přírodě, stavba domečků apod.

5.3.2 Charakteristika dětí v DD Krompach

V dětském domově Krompach jsou převážně umístěny děti nechtěné, zanedbávané a týrané. Převážná část zde umístěných dětí navštěvuje ZŠ praktickou na Krompachu, kde mají vzdělávací plán přizpůsobený dětem s lehčím mentálním postižením. Problémy dětí jsou dány výchovou rodičů, než děti byly odebrány a umístěny do dětského domova. Většina dětí při příchodu do dětského domova neumí číst ani psát, trpí psychickými a emočními poruchami. U dětí se projevují specifické poruchy chování a učení, které jsou dále řešeny s příslušným lékařem a psychologem.

Vzorovým příkladem je krátký popis dětí, které mám na své rodinné skupině. Jedná se o 8 dětí s individuálními potřebami. Dvě sourozenecké skupiny po třech a pěti dětech.

1. sourozenecké skupina (v DD Kropach jsou 6 let):

Lucka (9 let) – hyperaktivní (ADHD), trpí atopickým ekzémem – musí promazávat kůži dvakrát denně speciální mastí. Svědivá vyrážka, která působí na její psychiku. Navštěvuje ZŠ v Novém Boru – Arnultovice.

Štefan (11 let) – lehká mentální retardace, poruchy chování a učení. Velmi hravé dítě. Navštěvuje ZŠ praktickou Kropach.

Kristýna (12 let) – přátelská a společenská. Navštěvuje ZŠ praktickou Kropach.

2. sourozenecká skupina (v DD Kropach jsou 2 roky):

Leon (3 roky) – přišel ve dvou letech, velmi šikovný. Navštěvuje MŠ Kropach.

Natálka (6 let) – vývojová dysfázie, dyslalie. Navštěvuje MŠ Kropach.

Irena (10 let) – kožní problémy. Svědivá vyrážka na rukou, která působí na její psychiku. Navštěvuje ZŠ praktickou Kropach.

Karla (13 let) – šikovná a společenská. Navštěvuje ZŠ Cvikov.

Patricie (15 let) – přátelská a společenská. Navštěvuje ZŠ praktickou Kropach.

Jedná se o skladbu dětí, kde převážná část vyžaduje individuální přístup vychovatele. Není jednoduché, splnit potřeby u všech dětí, neboť 8 dětí značí osm různých individualit. Každému dítěti je potřeba denně věnovat individuální péči. Nemluvně o tom, že poruchy chování a učení se objevují u všech dětí, které do dětského domova přicházejí. Ať již se jedná o drobné krádeže, lhaní, odmítání autority apod., tyto problémy zde vždy budou a vychovatel s tím musí umět pracovat.

Pro správnou výchovu je potřeba mít dobré klima, vhodné prostředí a vzdělané vychovatele, kteří svojí vlastní osobností budou vzorem pro jejich správný vývoj.

„Příroda je zde moc krásná, mám to tady moc ráda. Moc se mi na Kropachu líbí. Těším se někdy do města na výlet, ale pak si říkám, že na Kropachu je stejně krásněji. Byla jsem i v jiném dětském domově, ve městě, kde to bylo taky fajn, ale žádné stromy tam moc nebyli a ani tolik kopců tam nebylo.“ (Příloha č. 3 – Vlastní charakteristika Patricie – 15 let)

Výchova dětí probíhá dle předem vypracované výchovné koncepce, kterou si

připraví vychovatelé své rodinné skupiny. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného harmonického rozvoje osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku. Rozvíjí se převážně sebedůvěra dítěte, citová stránka jeho osobnosti umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti.

6 Děti a příroda v dětském domově Krompach

Příroda je součástí života dětí na Krompachu. Procházky zdejší krajinou jsou na denním pořádku. Slovy se ta krása nedá vyjádřit. Vysoký a táhlý hřbet kopce, který je posetý stromy, krásná dlouhá údolí, pohled na nespočet kopců a kopečků, rozsáhlé polní a travnaté plochy a hlavně čistý horský vzduch. To vše nám dohromady dává dostatečný prostor k tomu, vychovat z dětí dospělé lidi, kteří budou schopni se v běžném životě orientovat a vážit si přírody kolem nás.

Důležité je, aby děti od útlého dětství se seznamovaly s okolním prostředím a budovaly si pozitivní vztah ke zdejší přírodě. Měly možnost se v přírodě samy orientovat, poznávat její krásu a hlavně její nástrahy. Obeznámit se s prostředím kolem sebe. K tomu velmi přispívá i mateřská škola, která je součástí našeho domova, neboť už zde si předškolní děti budují kladný vztah k přírodě pomocí činností, které si učitelky pro děti v podobě her v přírodě připravily.

Přirozený pohyb dětí v přírodě podporuje tělesnou zdatnost, pohybovou činnost, rozvoj manipulačních a sebeoblužných dovedností a vede ke zdravým životním návykům. Rozvíjí představivost a fantazii.

Důležité jsou i pocity dětí, jak vnímají přírodu kolem sebe. Záleží na věku dítěte. Mladší dítě bude volně běhat po lese a hrát si se vším, co mu pod ruku přijde. Starší děti berou kontakt s přírodou jako formu relaxace, vnitřního odpočinku. Dětem na mé rodinné skupině jsem položil otázku, jak oni samy vnímají pobyt v přírodě. Jak na ně působí jednotlivá roční období a co rádi venku dělají. Zda mi nechtějí tyto pocity napsat na papír. S dětmi mám takovou domluvu, že jestli mají vážný problém, který se mi bojí osobně říct, mohou mi ho kdykoliv napsat na papír a zasunout pod dveře kanceláře. Pro děti je tato metoda příjemnější, jejich komunikační dovednosti jsou spíše podprůměrné, a tak vyjádřit své pocity na papír, je pro ně jednodušší.

Odpovědi dětí, kteří mi napsaly a svým vlastním pocitem charakterizovaly vztah k přírodě a změnám ročního období, naleznete v *příloze č. 1 až č. 5*. Úryvky z těchto charakteristik dětí jsou uvedeny v průběhu dalších kapitol.

6.1 Vytváření vztahu dětí k přírodě – význam každodenní procházky

Jak je známo, tak procházky přírodou posilují imunitu, zmírňují stres a dávají člověku možnost k pozitivnímu přemýšlení, tzn. lépe se soustředit a umět se rozhodnout.

U dětí je to pak svoboda pohybu, možnost svévolného pobytu v otevřené krajině. Pro lepší představu jsem provedl popis a fotodokumentaci hodinové procházky s dětmi v okolí Krompachu.

Obrázek 3 - Pohled na dětské hřiště

Jako první mjíme dětské hřiště a vodní nádrž, která se nachází za budovou dětského domova. Bohužel zde není možnost koupání, ale v mrazivých zimních měsících voda zamrzne a ledová plocha slouží k různým aktivitám (hokej, bruslení apod.). Pokračujeme po asfaltové cestě, která míří k vrcholu Hvozdu. Tuto cestu po chvílce opouštíme a dáváme se polní cestou směrem ke státním hranicím s Německem, kde další naší zastávkou je tzv. „kočičí lavička“. Po cestě se nám otevírá pohled na dvojvrcholovou horu Hvozdu s rozhlednou.

Obrázek 4 - "Kočičí lavička"

Pohled směrem na jihovýchod nám nabízí kopcovitou krajinu, kde za jasného počasí můžeme spatřit kopce Ralska, Bezdězu či Ještědu.

Obrázek 5 - Západ slunce

Je to krásné místo pro různé aktivity s dětmi. Nejčastěji zde děti hrají na „babu“, staví domečky, na podzim pouštíme draky a v zimních měsících zde zuří sněhová bitva.

Obrázek 6 - Pohled na krajinu

Polní cestou se vydáváme na místo, které je známé nejen pro místní lidi, ale také pro značnou část turistů. Začátek jara zde můžeme spatřit louku plnou rozkvetlých bledulí. Je to místo, které každoročně s dětmi navštěvujeme.

Obrázek 7 - Louka rozkvetlých bledulí

Pokračujeme cestou, která je po celé délce obklopena stromy a vytváří tak pocit jakého si tunelu. Děti si tu často hrají a tvoří přírodní domečky. Po chvilce vycházíme z lesa a přecházíme asfaltovou silnici, která vede do sousedního Jonsdorfu.

Obrázek 8 - Cesta álejí

Po kamenné cestě dojdeme k restauraci „Na hřebenovce“, která se nachází v horní části Krompachu – Valy. Zde se nám opět otevírá krajina a nám se naskytnou dva různé

pohledy, na střed obce s kopcovitým pozadím a druhý pohled je na vrchol Hvozdu s celým hřbetem pohoří.

Obrázek 9 - Pohled na Hvozdu

Scházíme polní cestou dolů, kde se nachází dětský domov. Přicházíme na nádvoří domova, kde se nachází kruhovitá asfaltová část a stromovitý ostrůvek. Děti zde mají možnost aktivního vyžití.

Obrázek 10 - Nádvoří dětského domova

Celkový čas vycházky byl přibližně hodinu a půl, neboť jsme po cestě plnili různé úkoly a děti si neustále hrály se vším, co se po cestě naskytlo.

Vycházka má vliv na:

- aktivní pohyb ve volné přírodě,
- zkoumání přírody (jak smyslově, tak i pomocí hmatu),
- posiluje imunitní systém,
- duševní zdraví – snížení depresí, zklidnění,
- poznávání přírody (bledule, stromy, apod.),
- rozvoj motorických dovedností.

Vliv procházky v různém druhu prostředí, má dopad na změnu emocionálního stavu. Tento stav zkoumali i tři vysokoškolští studenti (Hartig, Mang a Evans), kteří v roce 1991 provedli řadu experimentů. Vybrané skupiny lidí, měli po procházce přírodním prostředím zvýšený pocit štěstí a spokojenější, než při procházce po městě. Rovněž dalším experimentem byly srovnávány lidi, kteří tráví dovolenou v divoké přírodě, v centrech mimo přírodu či neměly dovolenou a zůstaly ve městě. Ukázalo se, že skupina lidí, která trávila dovolenou v divoké přírodě, tak po určitém čase byla spokojenější a šťastnější, než ostatní skupiny. Měla lepší výsledky testu pozornosti koncentrace po návratu z dovolené, než zbylé dvě skupiny.

Procházky a hry v přírodě jsou častou aktivitou dětí v našem domově, a proto i já mohu z role pozorovatele posoudit, zda se děti cítí po procházce šťastnější a spokojenější. Názorným příkladem jsou starší děti, které o společnou procházku přírodou velký zájem nemají. Berou to jako „trest“, kde musí jít společně s mladšími dětmi a nemohou mít svůj vlastní program, mít svůj klid. Tváří se otráveně a nemají zájem o okolní dění či různé aktivity v přírodě. Postupem času se však začínají zapojovat do probíhající aktivity a zanedlouho přebírají vůdčí pozici v dané hře. Vnímají přírodu kolem sebe a více komunikují. Všimají si stromů, rostlin, zvířat a pátrají po odpovědích na různé otázky. Stávají se pomocníkem u mladších dětí, pomáhají jim objevovat svět, který nás obklopuje. Po návratu domů jsou klidnější, šťastnější a vnitřně vyrovnanější. Lépe se koncentrují na další činnost.

Patricie (15 let) píše:

„Ráda si vyjdu na procházku či si jen tak sednu venku na lavičku. Jsou dny, kdy sedím jen u televize, a nic mě nebaví. Hraji hry na mobilu nebo brouzdám po internetu. Cítím se pak otrávená. Doma je to pak dlouhé a připadá mi, že mám z toho všeho tady deprese. Když tento stav přijde, tak jdu poprosit strejdu nebo tetu, zda nemůžu jít na

volnou vycházku. Někam se projít a odreagovat se. Sednu si třeba na lavičku a dívám se do krajiny, poslouchám zpěv ptáčků, nebo se dívám, jak rychle plují na nebi mraky. Někdy zavřu oči a poslouchám vše kolem mě.“ (Příloha č. 3)

7 Působení přírodního prostředí v průběhu ročních období

Cyklus ročních období se mění a tím se mění i ráz okolní krajiny. Každé roční období je pro člověka něčím specifické. V zimě se dá lyžovat a bruslit, v létě si naopak užíváme sluníčka a pobyt u vody. Na jaře vše rozkvetá a podzim nám zbarví listí všemi možnými barvami. Dospělý člověk to vnímá a reflektuje více uvědoměle, ale jakým způsobem to vnímají děti? Nejmladší děti to budou vnímat jinak, než ty starší. Budou to vnímat do té míry, v jaké se setkají s citlivým přístupem u svých vychovatelů. Jak dospělý člověk dokáže dětem vysvětlit změnu ročního období a upozornit na něj. Je zapotřebí, aby v každém ročním období chodil se svým dítětem do přírody a vzájemně si o změnách počasí povídali. Vysvětlil mu, proč venku prší, proč padá sníh, proč je tak velké horko, proč se listí zbarvilo a mnohé další.

V dětském domově je od toho vychovatel, aby vštípl dětem myšlenku, že se roční období mění. V každém období se dají hrát jiné hry a pozorovat měnící se ráz okolní krajiny. Po zimě se děti těší na jaro, až opadnou zbytky sněhu a mohou začít hrát fotbal, jezdit na kole, na in-line bruslích, pracovat na zahrádce apod. Na podzim je vše opačně, děti se těší na první zimní pokrývku sněhu, aby mohly jít sáňkovat a stavět sněhuláky. Každé období je něčím vyjmečné a do jisté míry ovlivňuje i psychický stav dítěte.

Jako vychovatel mám tu nejlepší možnost pozorovat, jak změny ročních období působí na naše děti. Jakým způsobem je ovlivňují a kdy to má pozitivní a negativní vliv. Záleží i na programu, který si vychovatel pro děti připraví.

Je velmi důležité, aby vychovatel upozorňoval na měnící se ráz krajiny. Děti jednotlivá místa navštěvují několikrát ročně. Ptají se, proč jdeme zase na Jánské kameny? Ale netuší, že se jim na jaře naskytne jiný pohled na krajinu, než je tomu na podzim, či v zimě. Je potřeba s dětmi o tom hovořit. Diskutovat s nimi, jestli si pamatují krásně zelenou krajinu a vše kvetoucí, když nyní jsou stromy bez listí a vše se chystá na zimní období.

7.1 Zima – charakteristika a vliv na dítě

Začínám zimou, neboť to má dva zásadní důvody. Prvním je poloha Krompachu, ležící v Lužických horách, příčinou je pak více sněhu a delší zimní období. To přináší dětem větší radost ze zimních radovánek. Druhým důvodem je velmi psychicky náročné emoční období, které děti prožívají během Vánoc. V prosinci hned probíhají dvě významné události. Jedná se o Andělskou slavnost, která je největší událostí v našem domově. Kde během jednoho víkendu se na Krompach slétávají andělé ze všech koutů celé republiky. Jedná o děti, které prošly dětským domovem Krompach a už prožívají svůj vlastní život. Celý víkend se nese ve velmi emotivním duchu., zpívají se koledy, divadla hrají pohádky, pro děti jsou připraveny dílničky a sobotní večer probíhá andělská slavnost určená dětem v našem zařízení. Během slavnosti je raut, děti mají připravená různá přestavení a všichni tráví večer společně. Děti, které již opustily naše zařízení, předávají cenné rady dětem, které to teprve čeká.

Druhou událostí jsou Vánoce, svátek, kde by celá rodina měla být pohromadě. Tak to vnímají i naše děti, a i když jim vychovatelé připraví nádherný vánoční program, tak z jejich očí lze vyčíst, že by nejradši Vánoce trávily doma u svých rodičů.

Tyto smutné okamžiky, vzpomínky a prožívání se vychovatel se snaží vyvážit dobře připraveným programem pro děti. Každý vychovatel může nabídnou jinou formu aktivit. Já jsem sportovně založený člověk, proto se snažím k tomu přizpůsobit i přípravu programu na zimu. Pokud to sněhové podmínky dovolí, tak s dětmi vyrazím na sjezdovku na Polevsku, kde je krásné lyžování jak pro začátečníky, tak i pro zkušenější lyžaře. Pořádám turnaje v hokeji či závody na běžeckých lyžích, bobech apod. Nouze o sních zde není, to nahrává k soutěžím o nejkrásnější stavbu ze sněhu – sněhuláků, stavby iglů apod. Při dlouho trvajících mrazech se rázem hasičská nádrž vedle budovy, mění v ledovou plochu k bruslení.

Obrázek 11 - Zimní krajina

7.1.1 Aktivity:

Lyžování + bobování

Bobování (*Příloha č. 6 – Bobování*) si nejvíce užívají nejmladší děti, pro ně je to prospěšné jak po fyzické (koordinace těla), tak i po psychické (radost z jízdy) stránce.

Lyžování probíhá buď na kopcích v Krompachu, kde si děti samy ušlapávají plochu pro ježdění, nebo na nejbližší upravené sjezdovce na Polevsku. Kde děti v letních měsících pomáhají s úpravou svahu na zimu, odměnou jim je bezplatné zimní lyžování. Při dostatku sněhu s dětmi jezdím jednou až dvakrát týdně. V první skupině jsou lyžaři začátečníci, které se učí lyžovat na tzv. provázku – svah o délce cca 100m. Ve druhé děti, které již zvládnou prudší svah.

Obrázek 12 - Lyžování na Polevsku

„Když ho napadne hodně, tak jdeme celý dětský domov bobovat a to je sranda. A když jdeme domů, tak jsme všichni mokří a špinavý od sněhu.“ .“ (Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let)

Bruslení + hokej

Každé dítě má u nás brusle. Dbáme na veškerou sportovní výbavu. To se týká také lyží a jízdnicích kol. Bruslením dítě zdokonaluje správné držení rovnováhy svého těla. Pro některé děti, například s mentální retardací, je složité naučit se bruslit, držet správně své tělo v rovnováze a střídavě odstrkovat nohy. Těmto dětem věnuji více času a snažím se, aby pochytily alespoň základy bruslení, které jim postačí k tomu, aby z daného prožitku získaly co největší pozitivní účinky.

Turnaj v hokeji, který každoročně pořádám, je krásným speštěním pro všechny. Pro děti je obrovským motivačním prvkem, když i vychovatel se turnaje zúčastní. Je součástí hry a jde dětem vzorným příkladem.

Soutěž o nejkrásnější stavbu ze sněhu + hry na sněhu

Pro děti jedinečná možnost, využít svojí fantazii a kreativitu. Ty je správné ve vývoji dítěte smysluplně podporovat. Je zajímavé, že na začátku soutěže všechny děti staví sněhuláka, ale pak jedna dvojice posune svojí fantazii o krok dále a začne stavět například zvíře. Toho si všimnou jiné dvojice a okamžitě začínají stavět také zvíře. Mentální úroveň některých dětí dosahuje svého limitu, jakmile vidí, že někdo změnil svojí činnost, okamžitě jí mění taky.

Obrázek 13 - Tvorba ze sněhu

Turistika

Nejen procházky za teplého počasí, ale i v zimě mají své kouzlo. Pohled na zasněženou krajinu u dětí vyvolávají pocit něčeho si tajuplného. Zeleň se ukryje pod vrstvy sněhu a to mnohé děti fascinuje. Rádi si o tom povídají a vyptávají se různé otázky: To ty stromy nezmrznou? Co zvířátka v zimě jí? Proč nemá strom žádné listí? Děti přemýšlí o principu ročních období, fungování přírody. To je pro vychovatele zpětná vazba, že procházky přírodou děti nutí k zamyšlení se a otázkám, na které samy nedokáží odpovědět.

Vánoční pobyt v Harrachově

Během Vánoc některé děti odjíždí domů, ostatní děti tak zůstávají na Krompachu. Chtěli jsme, aby děti, které zůstávají, taky zažily ten pocit, že někam jedou. Proto jsme přistoupili k řešení, trávit Vánoce mimo dětský domov. Vstříc nám vyšel hotel Šedý vlk v Harrachově, kde už trávíme Vánoce od roku 2012. Jedná se o šestidenní pobyt v krásné přírodě Krkonoš. Děti zde mají možnost lyžování, bobování, snowboardu a pěší turistiky.

„V zimě ráda lyžuju. Už umím dobře lyžovat, byla jsem na 1. místě v závodech.“

(Příloha č. 2 – Vlastní charakteristika Lucky – 9 let)

Po téhle zkušenosti s pobytem v Harrachově, se role dětí s odjezdem mimo dětský domov srovnala. To je velkým psychickým a emočním přínosem pro děti, kteří zůstávají v dětském domově a nemohou tak trávit Vánoce u svých rodičů. Na vánoční pobyt do Harrachova jezdím od roku 2013 a stal se mojí srdeční záležitostí. Vidět tu krásnou dětskou nedočkavost z dárků, to jak si užívají všechny činnosti, je pro mě nádherný vnitřní pocit, který mě nesmírně naplňuje.

Obrázek 14 - Pobyt v Harrachově

Přínos zimního období:

Zimní období mění celý ráz zdejší přírody. Je až neuvěřitelné, jak během tak krátkého okamžiku při cestě do Krompachu, se vám změní okolní krajina na sněhovou pohádku.

„Zima je překrásná, je všechno tak bílé a ta zima mi připomíná, jako kdybych byla v pohádce. A sních je tak studený a krásný.“ (Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let)

Aktivity na sněhu jsou každodenní činností vychovatele. Děti se nemohou dočkat první větší sněhové nadílky, která jim poskytne možnost bobování, her na sněhu, stavění sněhuláků a dalších aktivit. Zimní období hraje velmi důležitou roli jak v dětském vývoji, tak i na psychickou a fyzickou stránku dítěte. Při činnostech na sněhu ze sebe vydají mnoho energie, kterou pak získávají odpočinkem doma. Děti jsou tak klidnější a spokojenější.

7.2 Jaro – charakteristika a vliv na dítě

Jaro přichází na Krompach o něco později, než na jiných místech severních čech. Tam, kde se už krásně zelená tráva a kvetou stromy, tak zde můžeme pozorovat zbytky pomalujícího sněhu. Přejít ze zimního období do jarního je pro některé děti velkou psychickou překážkou. Působí na ně změna zimního času na letní, velké výkyvy

teplot a časté střídání počasí. Děti jsou neklidné a podrážděné. Jak je již známo, na všechny působí "jarní únava".

S příchodem teplejšího počasí se naskýtá dětem možnost jízdy na kole, in-line bruslích, skateboardu, procházky kvetoucí přírodou, hry v lese, jarní úklid hřiště a příprava zahrádky.

Děti se na tyto aktivity po zimě moc těší. Po aprílovém počasí se dětem opět navrací pocit spokojenosti a dobré nálady. Důležité je, aby vychovatel si byl vědom těchto aspektů při častých změnách počasí a uměl s dětmi po psychické stránce dobře pracovat. Jaká si příprava na jarní sezónu, tzn. mytí a kontrola jízdních kol, úklid hřiště a nádvoří, diskuze o proměně přírody během společných procházkách apod. To vše vede u dětí k pozitivnímu myšlení a pocitu uspokojení, že se teplé počasí blíží a budou moci dané aktivity uskutečnit.

7.2.1 Aktivity

Jízda na kole

Klidné prostředí, na silnici minimum aut a síť krásných cyklostezek přímo vybízí k výletům na kole. Každé dítě v našem domově má své horské kolo, nejmladší děti se učí držet rovnováhu na dětském kole – odstrkovadle. Děti mají možnost jízdy na asfaltovém podkladu v uzavřeném areálu dětského domova. Kde nehrozí srážka s autem a jiné komplikace, pod dohledem vychovatele se zde děti učí správné jízdě – zastavit na vyznačeném místě, ukázat rukou směr jízdy při odbočení, zručnost a koncentrace při jízdě. To pak využijí při jízdě na kole po silnice a místních trasách.

„Nejvíce mě baví ježdění na kole, moc mě to baví.“ (Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let)

Často s dětmi vyjždím na výlety na kole, kde si vytyčíme společný cíl dojezdu. Většinou to bývá přírodní památka či vyšší bod, kde je pak nádherný pohled do krajiny. Nejedná se o pouhou jízdu na kole po vytyčené trase, ale děti se učí vnímat krajinu kolem sebe, poznávat nová zákoutí přírody.

„Ráda jezdím na kole, skareboardu a ráda běhám. Se strejdou jezdím na výlety na kole a závody.“ (Příloha č. 2 – Vlastní charakteristika Lucky – 9 let)

Obrázek 15 - Výlet na kole

Jízda na kole v dětech rozvíjí fyzickou kondici, která se dále projevuje při závodech. V posledních letech jsme v rámci dětského domov cupu – závodech na kole, mezi nejlepší osmičkou závodníků ze všech dětských domovů z celé ČR. Nejlepšího úspěchu jsme dosáhli v roce 2015, kdy jsme se stali třetí v celorepublikovém finále v BESIP hrátkách na kole – správná jízda. Dalším úspěchem jsou vyhrané závody v Děčíně a Hrádku nad Nisou v rámci Slavata triatlon tour, kde hlavní cenou pro vítěze je nové horské kolo. To dále motivuje i další děti k tomu, aby byly nejlepší a vyhrály si své vlastní kolo.

Hlavní vliv na tak pozitivním přístupu k této činnosti mají vychovatelé, kteří se věnují dětem při jízdě na kole, učí správné jízdě po silnici a předpisům. Od mala u dětí budují kladný vztah k jízdě na kole.

Jarní úklid

Důležité je u dětí podporovat kladný vztah k činnostem na zahradě. Vědět, že zimní období končí, a tím jsou i spojené určité povinnosti k přírodě. Jako je úklid popadaných větví, hrabání zbylého popadaného listí, rytí zahrádky, příprava květin apod. K těmto činnostem nahrává velká plocha zahrady, kde tyto činnosti mohou vykonávat. Čisté prostředí kolem sebe, připravená zahrádka na pěstování zeleniny, upravené květiny a další, to u dětí budí pocit spokojenosti z pohledu na svou odvedenou práci. Váží si více přírody kolem sebe a vnucuje jim to myšlenku šetrnějšímu vztahu k přírodě.

„Často chodíme na procházky, jezdíme na kole třeba do Mařenic, chodíme sbírat odpadky do lesa, ale i na nádvoří nebo na hřiště. Chceme mít uklizenou zahradu, sázíme na záhoncích zeleninu“ (Příloha č. 4 – Vlastní charakteristika Ireny – 10 let)

Hry v lese

Her v lese je nepřeberné množství. K přípravě programu využívám knihy Jana Neumana *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě* (2011), kde je velký výčet aktivit v přírodě, s popisem a pravidly jednotlivých her. Kontakt s přírodním materiálem je pro děti v jejich vývoji velmi důležitý. Nejen znát vše po teoretické stránce, ale je potřeba, aby si to děti samy osahaly. Možnost volného pobytu v lese, dává dětem větší prostor k poznání svých možností a poznání vlastních hodnot. Vztah k přírodě budujeme již u dětí nejmladšího věku. To pomáhá posilovat jejich imunitu a zlepšuje jemnou i hrubou motoriku. Oblíbená je u dětí stavba domečků či bungrů (*Příloha č. 6 – stavba bungrů a domečků*), ta rozvíjí jejich kreativitu a fantazii.

Obrázek 16 - Hry v lese

Přínos jarního období:

Některé děti mají možnost více vnímat změnu zimního na jarní období. To jim umožňuje cestování z Krompachu do svých škol, které se nacházejí přibližně 12 km daleko. Tam již vše rozkvétá a tráva se zelená, ale na Krompachu je většinou ještě sníh a děti si užívají bobování. Mohou tak více sledovat proměnu přírody.

Jaro přináší teplejší počasí a možnost takových aktivit, které se nedaly v zimních měsících uskutečnit.

7.3 Léto – charakteristika a vliv na dítě

Letní měsíce jsou ve znamení relaxace, dobrodružství a různých pobytových akcí, neboť dětem nastávají letní prázdniny. Pro mnohé děti je to opět kritickým obdobím a to zejména díky vlivům ze strany rodičů. Někteří se snaží celý rok o to, aby své děti měli na celé prázdniny doma. Dětem to slibují po celý rok a jak nastává čas rozhodnutí, tak třetina rodičů zůstává jen u slibů. Děti zůstávají v dětském domově, jsou zklamání a ve špatném psychickém stavu. Vychovatelé se vždy snaží co nejlépe děti, které mají jít domů, na tyto situace připravit, ale sliby rodičů jsou silnější. Trvá delší časové období, než se vychovatelům podaří děti zpětně pozitivně naladit a motivovat.

K motivaci také slouží výčet aktivity, které v letních měsících vychovatelé dětem připravují. Je to i možná v celkovém pojetí stylu výchovy v našem domově, ale většinu času během prázdnin se snažíme vymyslet dětem program mimo dětský domov, nejlépe v přírodním prostředí. Jedná se o pobyty v Novém Městě pod Smrkem, Starých Splavech, Harrachově a Novém Boru. Každé místo je svojí polohou specifické. Většina dětských domovů jezdí například k moři, či jinam do ciziny, ale naší prioritou je pobyt na čerstvém vzduchu, kde je velké množství sportovního vyžití.

Děti jezdí na letní dětské tábory do Jetřichovic, fotbalové kempy a vodácký kurz. Tyto pobyty dodávají dětem větší pocit spokojenosti, atraktivity a fyzických dovedností. Po celou dobu jsou v těsném kontaktu s přírodou, s místem, kde se cítí šťastně. Tak to vnímá třeba i Irena s Kájou, které uvádějí :

„Léto je moc krásné, protože vše dozrává, je teplo a jezdíme na všelijaké tábory.“
(Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let)

„... chodíme do bazénu a často jezdíme na pobyty.“
(Příloha č. 4 – Vlastní charakteristika Ireny – 10 let)

7.3.1 Aktivity

Pobyty:

Už jen z výčtu pobytů bude jasné, jakého zaměření jsou při tvorbě programu na letní prázdniny vychovatelé.

Vodácký kurz – jedná se většinou o pětidenní akci na vybrané řece. Kurz absolvují společně s proškolenou vychovatelkou, která má oprávnění k této činnosti. V roce 2016 to bude můj pátý vodácký kurz s dětmi. První dva roky se sjížděla Vltava, pak Jizera, Ploučnice a pro rok 2016 je v plánu opět Vltava. Na kurz jezdí pouze vybrané děti,

většinou 8 – 10 dětí. Pro děti je to nevšedním zážitkem a jsou v přímém kontaktu s přírodou.

Obrázek 17 - Sjíždění řeky Jizery

Pobyt v Novém Městě pod Smrkem – poslední dva roky je brán jako cyklo pobyt. Týdenní pobyt v táborovém areálu na okraji města. Starší děti si berou svá horská kola, neboť zde je velká síť závodních drah – známá jako singltrek. Ostatní děti chodí na vycházky, navštěvují koupaliště a poznávají místní přírodu a kulturní památky.

Obrázek 18 - Pobyt v Novém městě pod Smrkem

Pobyt v Mimoni – pětidenní pobyt pro vybranou rodinnou skupinu. Hlavní náplní jsou návštěvy památek, jízda na in-line bruslích v okolí Ralska a koupání na místním koupališti.

Pobyt ve Starých Splavech – desetidenní pobyt v hotelu Bezděz. Program pro děti je v plné režii vychovatele, který se na pobyt přihlásí. V roce 2012 a 2015 jsem se zúčastnil tohoto pobytu. Okolní prostředí nabízí značné množství výletů – pěší turistika po okolí, výlety vlakem, návštěva památek, koupání apod. Na tento pobyt jezdí všechny děti, které přes prázdniny zůstávají v dětském domově. Program je přizpůsobem všem věkovým kategoriím.

Pobyt v Novém Boru – pětidenní pobyt v prostorách městské haly. Děti zde mají možnost sportovního vyžití v přilehlé hale, která je nám plně k dispozici po celou dobu pobytu. Poblíž areálu se nachází městské koupaliště. Děti zde nachází mnoho sportovního vyžití.

Obrázek 19 - Koupání v Novém Boru

Letní Tábor Jetřichovice – jedná se o 14ti denní táborový pobyt pro osm dětí ve čtyřech turnusech během letních prázdnin. Škoda Mladá Boleslav nám dlouhodobě poskytuje možnost bezplatného umístění dětí na tento tábor. Naše děti patří k nejlépe hodnoceným.

Aktivity na Kropachu

Čas, který tráví děti na Kropachu, je během prázdnin minimální. Bohužel zde není žádné přírodní koupaliště, které by děti mohly v horkých dnech využívat. Činnost, kterou si vychovatelé během léta připravují je spíše zaměřena na lesní hry, výlety po okolí, cyklistické výlety a hry na hřišti.

Přínos letního období:

Léto je ve znamení pobytových akcí, které dětem umožní poznat nové prostředí. Vnímají i změnu letního času, kdy denní světlo je až do pozdních hodin a oni si tak mohou déle hrát venku. Tomu přispívá i změna režimu během pobytů. Na Krompachu mají vychovatelé službu od 8 do 20 hodin, po osmé hodině odjíždá domů. Při pobytech mimo dětský domov zde vychovatelé zůstávají a dávají tak dětem možnost, aby si užily hry v přírodě až do setmění. Děti jsou pak vstřícnější, vděčnější a klidnější. Spokojenost dětí se pak projevuje na jejich psychické pohodě, která je během prázdnin velmi pozitivní.

7.4 Podzim – charakteristika a vliv na dítě

Denní světlo se krátí a stromy se začínají krásně zbarvovat. Příroda nám ukazuje jinou tvář než doposud. Děti mají jedinečnou možnost pozorovat barevně měnící se ráz krajiny. Pracují s přírodním materiálem jako jsou šišky, barevné listy, kaštiny a další. Staví si domečky a využívají materiálu, který jim podzimní příroda dává. Karla popisuje podzim takto:

„Podzim je také moc pěkný, nejvíce se mi líbí barevné listy a potom si z toho něco vyrábíme a to je super. A v tom listí skáčeme a házíme si ho na sebe, když jdeme na procházku. Také je moc hezké, když zafouká vítr a pkaždé mi zavane do vlasů a připomíná mi to, že vlasy tančí.“ (Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let)

Podzimní počasí přináší i časté výkyvy teplot, více dešťových přeháněk. To omezuje pobyt dětí venku. Některé rodinné skupiny v deštivém počasí nechodí vůbec ven. Já jsem zastánce toho, že malé dešťové přeháňky dětem neublíží, ba naopak, posilují tím jejich imunitní systém.

„...neustále prší a to je špatné. Ale moc ráda jsem venku, když prší, protože je každá kapka boží.“ (příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let)

7.4.1 Aktivity

Turistika – procházky podzimní krajinou, výlety po okolních památkách. Výlety nás provází po celou dobu měnícího se ročního období. Navštěvují se místa, na kterém už dítě během roku několikrát bylo. Ale i to má své velké opodstatnění. Děti vidí měnící se ráz krajiny během střídání ročního období. To samé místo bude vypadat jinak na jaře, na podzim a v zimě. Dítě to nemusí vnímat, ale od toho je vychovatel, aby mu

připomínal, jak dané místo vypadalo na jaře a jak vypadá nyní. Proč na jaře vše bylo zelené a krásně kvetlo a teď ze stromů padá listí, je vše barevné.

Sběr hub – při procházce v lese podzimní počasí přímo vybízí ke sběru hub. V okolí Krompachu můžeme najít různé druhy hub. Děti se učí poznávat rozdíl mezi jedlou a nejedlou houbou. Zároveň si utváří vztah k lesnímu prostředí. Vědí, že se v lese nekřičí, nelámají se větve stromů a netrhají se rostliny.

Obrázek 20 - Sběr hub

Pouštění draků – je oblíbenou činností během podzimních dnů. Děti si vyrábí své létající draky a netrpělivě čekají, až vyjdeme na kopec a vyzkouší, zda létá. To zmiňuje i Kristýna ve svém popisu (Příloha č. 5): „...*chodíme pouštět draky ven, často fouká vítr a je ošklivo.*“

Hry v lese – během podzimu přináší mnoho přírodního materiálu, který lze ke stavbě domočků využít - barevné listy, šišky, kaštiny, žaludy a další přírodniny. S tím jsou spojeny i další hry, které děti v lese hrají – na vojáky apod. Jestliže vychovatel u dětí vidí smysluplnou samostatnou činnost, tak jim do dění her nezasahuje.

Lucka ve svém popisu (Příloha č. 2) udává: „*Chodíme i do lesa, tam si stavíme domečky a sbíráme houby.*“

Obrázek 21 - Tvorba z přírodního materiálu

Příprava na zimu – je podobná jarnímu úklidu. Děti připravují rostliny a zahrádky na zimní období, hrabe se popadané listí a vozí na kompost. Irena ve svém popisu (Příloha č. 4) k podzimu uvádí pouze jednu větu: „...vezmeme si hrábě a hrabeme na hřišti listí.“

Závody – v duatlonu, které obsahují závod na horském kole a v běhu. Jedná se o vyvrcholení toho, co během léta natrénovaly na kole pohybem v přírodě. Děti jsou velmi soutěživé a na tyto závody se vždy moc těší.

Obrázek 22 - Závody v běhu

Přínos podzimního období :

Podzim nám přináší pohled na nádherně barevnou zdejší přírodu. Pro děti to jsou momenty, kdy si užívají pohyb v napadaném listí, pracují s přírodním materiálem nebo

při pohybu v lese nacházejí houby. Přechod z letních prázdnin opět na školní docházku je pro většinu dětí složitý. To se projevuje i na psychické stránce dítěte. Je důležité, aby vychovatel tyto změny u dětí včas odhalil a snažil se dítě pozitivně povzbudit a motivovat.

V každém ročním období můžeme pozorovat jak pozitivní, tak i negativní vlivy na psychiku dítěte. Život dětí v dětských domovech je po emoční stránce velmi složitý. Starší děti to vnímají čím dál více a někteří se s tím těžko vyrovnávají. Potřebují silnou podporu vychovatelů a kamarádů kolem sebe. Jsem moc rád, že těmto dětem pomáhá i prostředí a okolní příroda Krompachu. Kde si mohou duševně odpočinout, svévolně se pohybovat v přírodě a provádět spoustu aktivit, které podporují vývoj dítěte.

Závěr

Cílem práce je ukázat, že příroda ve výchově dětí v dětském domově Krompach hraje důležitou roli. Kontakt s přírodou, hry v přírodě, aktivity prováděné ve venkovním prostředí, různé výlety do okolní krajiny a mnohé další, významným způsobem formují osobnost a charakter dětí. Vychovatel využívá okolního prostředí a přírody jako významného prvku pro výchovu dětí, které v minulosti prošly náročným životním obdobím. A pomocí vtažení dítěte do různých aktivit v přírodě, která se v průběhu ročních období mění, se postupně korigují negativní vlivy různých traumat, které téměř všechny tyto děti opakovaně prožívaly v různé intenzitě.

Jako vychovatel se snažím o přípravu takové činnosti pro děti, která bude posilovat kladný vztah k přírodě. Činnosti, jako jsou procházky přírodou, výlety po okolí, hry v lese, sportovní aktivity, výlety na kole, lyžování, bobování, stavby ze sněhu a mnoho dalších, jsou ideálním prostředkem k tomu, aby si tento kladný vztah vybudovaly. Poloha dětského domova přímo k těmto činnostem vybízí a já nevidím důvod, proč nevyužít tak krásného prostředí, jaké Krompach a okolí nabízí.

Po pěti odpracovaných letech, během kterých jsem měl možnost navštívit i jiné dětské domovy, setkat se s dětmi v rámci celostátních závodů, diskutovat s vychovateli z nejrůznějších koutů celé republiky, mohu konstatovat, že život na vesnici s tak nádhernou přírodou, má velmi pozitivní vliv na děti. A to je patrné zejména v průběhu společných setkání dětí z různých dětských domovů, kde naše děti patří dle mínění a zpětné vazby jiných vychovatelů k těm nejlépe vychovaným. Dětské domovy, které jsou umístěny ve městě, mají s přírodou minimální kontakt a to má vliv na jejich chování a psychiku. Děti velmi rychle sklouznou k návykovým látkám, tvoří se městské gangy dětí, psychicky jsou více nevyrovnané a předpoklady pro jejich úspěšný život po odchodu z domova jsou minimální.

Seznam použitých zdrojů:

BENDL, S., 2015. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4248-9.

CÍLEK, V., RYSOVÁ, H., ŠEJN, M., 2005. Krajiny vnitřní a vnější. 2. vyd. Dokořán. ISBN 80-7363-042-7

ČINČERA, J., 2007. Práce s hrou: pro profesionály. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1974-0.

FRANĚK, M., 2009. vliv kontaktu s přírodním prostředím na lidskou psychiku. In: kol. Člověk + příroda = udržitelnost? Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti. Praha: Zelený kruh.

HOUFBAUER, B., 2004. Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

KRAJHANZL, J., 2012. Děti a příroda: Období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy. In: Máchal, Aleš; Nováčková, Helena; Sobotová, Lenka. (eds.) *Úvod do environmentální výchovy a globální rozvojové výchovy : soubor učebních textů*. Brno: Lipka.

KRAJHANZL, J., 2009. Úvod do charakteristiky osobního vztahu k přírodě. In: kol. Člověk + příroda = udržitelnost? Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti. Praha: Zelený kruh.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., 2001. Člověk – prostředí – výchova. 1. vyd. Paido. ISBN 80-731-5004-2.

KREJČÍ, V., 1993. Obecné základy pedagogiky. 2. vyd. Ostrava: PedF OU. ISBN 80-7042-053-7.

MATOUŠEK, O., 1999. Ústavní péče. 2. vyd. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-76-1.

NEUMAN, J., 2011. Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Portál. ISBN 978-80-7367-910-1.

PELIKÁN, J., 1995. Výchova jako teoretický problém. 1. vyd. Amonium Servis. ISBN 80-85498-27-8.

PLOTKIN, B., 2013. Příroda a lidská duše: kultivace celistvosti. 1. vyd. Praha: Maitrea. ISBN 978-80-87249-57-4.

ŠMAJS, J., BINKA, B., ROLNÝ, I., 2012. Etika, ekonomika, příroda. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4293-9.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. 2. vyd. dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VANĚK, J., 1972. K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy. Praha: SPN.

Vnitřní řád Dětského domova, Základní školy a Mateřské školy Krompach, 2012

Internetové odkazy:

ČECHUROVÁ, Petra. Děti a příroda. In: *ENVIC: Informační centra v oblasti životního prostředí* [online]. 2012 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.envic.cz/informacni-materialy/udrzitelny-rozvoj/deti-a-priroda.htm>

KRÁTKÁ, Jana. Vezměte děti do přírody. In: *Ekologické centrum Most* [online]. Most, 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: http://www.ecmost.cz/clanky.php?page=deti_venku

Krajhanzl, Jan. Děti a příroda: Období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy. In: Činčera, Jan; Daňková, Lenka a kol.: *Studijní texty pro začínající lektory ekologických výukových programů, SSEV Pavučina 2010*. Dostupné z www.ekopsychologie.cz/files/39detistudie.pdf

Vztahy člověka a prostředí. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: Investice do rozvoje vzdělání, 2013 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.szes-la.cz/objekty/clovek-a-prostredi.pdf>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let

Příloha č. 2 – Vlastní charakteristika Lucky – 9 let

Příloha č. 3 – Vlastní charakteristika Patricie – 15 let

Příloha č. 4 – Vlastní charakteristika Ireny – 10 let

Příloha č. 5 – Vlastní charakteristika Kristýny – 12 let

Příloha č. 6 - Bobování

Příloha č. 7 – Stavba bungrů a domečků

Přílohy

Příloha č. 1 – Vlastní charakteristika Káji – 13 let

Zima: je moc přetvárná je všechno bílé
bílí a ~~hlava~~ mi připomínají jaro
řady bych byla a pohádky. U omítky je čas
shodný a krásný. Když ho napadne
hochné hle jdeme celý dětský domov
bobovat a ho je krásná. U řady jdeme
domů hle jíme všichni mořské a spí
ně od spimavého směhu.

je to: všechno mění a ho je moc
známé. Ale je toom hříšce protože
nemusíme přít a ho je špatné. Ale moc
ráda jsem venku řady přít protože je
na hračka hraha je lepší.

Léto: je moc krásné protože vše už
dostává a je teplo a jezdíme na
všelijaké háčky. Ho je fajm. nejvíce
má háji jezdění na řadu moc mě ho
baví.

Podzim: je háji moc pěkný nejvíce se
mi líbí barevné listy a potom si něco
něco vyrobíme a ho je super. U tom
listí sbíráme a hájíme si ho na
sebe řady jdeme na procházku. Háji
je moc krásná řady hraha víte a podává
mi krásné do vlny a připomíná mi ho
řady by krásy hájí.

Příloha č. 2 – Vlastní charakteristika Lucky – 9 let

Jmenuji se Lucka a je mi 9 let Na krompach
jsem od 3 let Ráda jezdím na kole
skateboardu a ráda běham. Se strejdu,
ráda jezdím na výlety na kole a závody.
Moc ráda chodím ven, protože si tam

chci hrát. S kamarády. Třeba na babu,
na skovku a s klukama fotbal.

Chodíme i do lesa tam si stavíme
domečky a zbíráme houby.

chodíme i pěšky na výlety, třeba na
Malevil a Krkavčí skály. V

Límě ráda lyžuju už umím dobře
lyžovat byla jsem už na 1. místě.
Na krompach máža běhat venku

a v lese líbí se mi tady.

Příloha č. 3 – Vlastní charakteristika Patricie – 15 let

„Já se přírodě cítím zklidněná, plná života. Ráda si vyjdu na procházku či si jen tak sednu venku na lavičku. Jsou dny, kdy sedím jen u televize, a nic mě nebaví. Hraji hry na mobilu nebo brouzdám po internetu. Cítím se pak otrávená. Doma je to pak dlouhé a připadá mi, že mám z toho všeho tady deprese. Když tento stav přijde, tak jdu poprosit strejdu nebo tetu, zda nemůžu jít na volnou vycházku. Někam se projít a odreagovat se. Sednu si třeba na lavičku a dívám se do krajiny, poslouchám zpěv ptáčků nebo se dívám, jak rychle plují na nebi mraky. Někdy zavřu oči a poslouchám vše kolem mě. Zapomenu tím na ty špatně věci, které mě třeba trápí. Mám ráda zvířátka, vždycky čekám, kde jaké najdu, nebo kdo se kde objeví. Pak je sleduji, co dělají. Moc se mi to líbí. Říkám si, že to jsou chudáčci, tak malý a v tak velkém světě. Asi jako my lidi. Příroda je zde moc krásná, mám to tady moc ráda. Moc se mi na Kropachu líbí. Těším se někdy do města na výlet, ale pak si říkám, že na Kropachu je stejně krásněji. Byla jsem i v jiném dětském domově, ve městě, kde to bylo taky fajn, ale žádné stromy tam moc nebyli a ani tolik kopců tam nebylo. Tady je stejně nejlíp. Zítřka má být konečně krásně a já se už těším, až půjdeme na vycházku. Máme jít s tetou na Jánské kameny, tam jsem dlouho nebyla. Z té rozhledny vidím až do Německa. Těším se, až se nadýchám toho čerstvého vzduchu a ucítím vůni přírody.“

Příloha č. 4 – Vlastní charakteristika Ireny – 11 let

JARO - často chodíme na procházky, jezdíme někde třeba do márienic, chodíme sbírat odpadky do lesa, a i na nádvoří nebo na hřišti chceme mít uklizenou zahradku, sázíme na záhončick zeleninu

LÉTO - chodíme do bazenu a často chodíme na poběhy,

podzim - vezmeme si hrábě a hrábeme na říščířistí

zima - stavíme snekulaky delá me si iglú

Příloha č. 5 – Vlastní charakteristika Kristýny – 12 let

Jaro: na jaře chodím ven protože je venku hezký počasí a můžu chodit a jezdit na kole a aspoň můžu si říkat jak chci. na jaře chodím ven protože mám ráda přírodu.

léto: v létě chodím ven protože je tam krásně a můžu se koupat a vylézt se. v létě je moc hezký počasí nepřehřívá a svítí slunce. a ráda jezdím na pobyt.

podzim: chodíme používat draky ven často fuuufá víšu a je příjemné. na podzim se obarvuje listí a padá ke stromu.

zimní: venku padá sníh a chodíme ven bobovat a lyžovat a sánkovat.

Příloha č. 6 - Bobování

Příloha č. 7 – Stavby bungů a domečků

